

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:03.02.2023 ✓Accepted/Kabul:04.03.2023

DOI:10.30794/pausbed.1246982

Research Article/Araştırma Makalesi

Yazar, A., Yıldız Karakoç, D. ve Kemahlı Garipoğlu, F. (2023). "Devlet ve Çevresel Politikalar Bağlamında Türkiye Çevre Ajansı'na Yönelik Eleştirilerin Analizi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 57, Denizli, ss. 37-57.

DEVLET VE ÇEVRESEL POLİTİKALAR BAĞLAMINDA TÜRKİYE ÇEVRE AJANSI'NA YÖNELİK ELEŞTİRİLERİN ANALİZİ

Ahmet YAZAR*, Duygu YILDIZ KARAKOÇ**, Funda KEMAHLI GARİPOĞLU***

Öz

Çevresel tahribatın ciddi boyuta ulaştığı günümüzde devletler çevre sorunlarına çözüm bulmak için neoliberal düzen ve hâkim ekonomik sistem içerisinde bir çözüm arayışına yönelmekte ve düzenleyici, katılımcı ve piyasaya dayalı araçları kullanarak bu sorunları çözmeye çalışmaktadır. Neoliberal düzenin getirdiği baskı devletlerin çevre sorunlarının çözümünde düzenleyici yaklaşımdan ziyade piyasaya dayalı araçları ya da örgütsel düzenlemeyi tercih etmesine neden olmaktadır. Çevre yönetiminde piyasaya dayalı araçlar sermayenin hareket alanını genişletirken, çevre yönetimi dizgesine eklenen yeni yasal örgütler de sermayeye yeni alanlar açacak biçimde yapılandırılmaktadır. Türkiye'de böyle bir tartışma, çevresel örgütlenme içerisinde yeni bir kurum olarak beliren Türkiye Çevre Ajansı bağlamında yapılabilir. Ajansın kuruluşu, niteliği, yapısı, görevleri gibi birçok konu sermaye, çevre ve devlet ilişkisi içerisinde tartışılmakta, özellikle muhalefet partileri bu bağlam içerisinde Ajansa yönelik ciddi eleştiriler getirmektedir. Çalışma bu ilişkiler kapsamında politik söylem analizini kullanarak muhalefet partilerinin Türkiye Çevre Ajansı ile ilgili görüşlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: *Devlet, İktidar, Siyasi partiler, Çevre yönetimi, Türkiye çevre ajansı.*

ANALYSIS OF THE CRITICS OF THE TURKISH ENVIRONMENTAL AGENCY IN THE CONTEXT OF THE STATE AND ENVIRONMENTAL POLICIES

Abstract

Today, when the environmental destruction has reached a serious level, states are trying to find a solution within the neoliberal order and the dominant economic system in order to find solutions to environmental problems, and they are trying to solve these problems by using regulatory, participatory and market-based tools. The pressure brought by the neoliberal order causes states to prefer market-based tools or organizational regulation rather than a regulatory approach in solving environmental problems. While market-based instruments in environmental management expand the movement area of capital, new legal organizations added to the environmental management system are also structured to open up new areas for capital. Such a discussion in Turkey can be made in the context of the Turkish Environment Agency, which has emerged as a new institution within the environmental organization. Many issues such as the establishment, nature, structure and duties of the Agency are discussed within the framework of the relationship between capital, environment and the state, especially opposition parties bring serious criticisms towards the Agency in this context. The study aims to analyze the opinions of opposition parties about the Turkish Environment Agency by using political discourse analysis within the scope of these relations.

Keywords: *State, Power, Political parties, Environmental management, Turkish environment agency.*

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı, ERZİNCAN.

e-posta:ahmet.yazar@erzincan.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0003-0350-8080>)

** Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı, ERZİNCAN.

e-posta: dyildiz@erzincan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9396-5917>

*** Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, ERZİNCAN.

e-posta:fkemahli@erzincan.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-8768-776X>)

GİRİŞ

Çevre sorunları ve bu sorunların çözümlerine yönelik çeşitli arayışlar, uluslararası ve ulusal ölçekte her geçen gün gündemdeki ağırlığını artırmaktadır. Dünya ekonomisinin sermaye lehine yeniden biçimlendiği her dönemde çevre sorunlarının katlanarak artması karşısında devletin rolünün çevreden ve kamusal alanı yeniden tanımlaması beklenirken tam tersine piyasaya dayalı yaklaşımlarla uyumlu biçimde değiştiğini ifade etmek mümkündür. 1970'lerle birlikte çevresel meselelere ilişkin yeni bir paradigma arayışı "sürdürülebilir kalkınma" kavramında kendisini bulmuş ve bu kavram yeşil ekonomi, yeşil büyüme gibi stratejilerin nüvesini teşkil ederek ulus üstü/ulus aşırı şirketlerin sermaye artırım güdülleri ile ulus devletlerin büyüme arzusunu birleştirmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk defa Ekim 1987'de Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca yayımlanan "Ortak Geleceğimiz" adlı raporda yer almıştır. Raporda (1987: 8-9) sürdürülebilir kalkınma başlığında kavramın; "mutlak sınırları değil, mevcut teknolojilerin ve toplumsal örgütlenmenin çevresel kaynaklara ve biyosferin insan faaliyetlerinin etkilerini absorbe etme kabiliyetine getirdiği sınırlamaları" ifade ettiği üzerinde durulmaktadır. Bu anlayıştan hareketle özellikle Birleşmiş Milletler (BM) tarafından düzenlenen toplantılarda uluslararası bildirimler ve hedefler üzerinde ülkeler mutabakata varmışlardır. 1992'de Rio de Janeiro'da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda "Rio Bildirisi", 2000 yılında yapılan BM Binyıl Zirvesi'nde 2015 yılını hedefleyen "Binyıl Bildirisi ve Binyıl Kalkınma Hedefleri", 2002 yılında Johannesburg'da yapılan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, 2012 yılında BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda (Rio+20) imzalanan "İstedığımız Gelecek" başlıklı bildiri ve 2015 yılında New York'ta belirlenen "Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" sürdürülebilir kalkınma kavramının taşıdığı içeriğe uygun çerçevede imzalanan bildirimler ve hedeflere örnek teşkil etmektedir. Ülkelerin kalkınma yönlü hedeflerini sürdürülebilirlik çerçevesinde yeniden biçimlendirmeye yönelik olarak ortaya konulan bu bildirimler ve hedefler, aslında bu yönde mevcut küresel kurumsal boşluğun doldurulmasını amaçlamakta, sürdürülebilirliğe getirilen bu yeni anlayışın ülkelerin yönetsel yapılarında kurumsal bir niteliğe kavuşturulmasını hedeflemektedir.

Neoliberal iktisadın belirleyiciliği altında kamu yönetiminin küresel ve ulusal ölçekte yeniden biçimlenmesi, geleneksel örgütsel yapıların yerini piyasa aktörü gibi hareket eden yapıların alması günümüz ulus devletlerinde olağan karşılanı hale gelmiştir. Ancak bu süreci tepkiyle karşılayan görüşler tarafından, devletin bu yeni örgütsel yapı aracılığıyla piyasaya dayalı araçları kullanarak çevresel sorunlara sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde düzen getirmeye çalışması, bir nevi çevresel yönetim uygulayarak çevre sorunlarının yoğunluğunu seyreletmeye çalışması hatta devletin (iktidarın) bu süreci mali açıdan kamusal bir gelir temin yolu olarak görmesi eleştirilmektedir.

Türkiye Çevre Ajansı'nın kurulması, tam da bu sözü edilen sürecin kurumsallaşmış hali olarak çevrenin devlet nazarındaki yerini tartışmak bakımından yeni bir alan açmaktadır. Ajansın; örgütsel yapısı, işleyişi, mali yapısı vb. unsurlar, düzenleyici kabiliyetlere sahip olan ama bir piyasa aktörü olarak hareket edebilen yeni nesil bir çevresel yönetim kurumsallaşmasını yansıtmaktadır. Devletin çevre meseleleri karşısındaki pozisyonunu belirlediği bu yeni kurumsallaşma biçiminin tartışılması gerekmektedir.

Çalışmanın amacı, Türkiye Çevre Ajansı örneği üzerinden çevre yönetiminin aldığı yeni biçimi ortaya koyarak ve devletin sermaye karşısındaki konumlanışını da dikkate alarak, devletin çevre sorunlarına yaklaşımının farklı görüşlerce hangi açılardan eleştirildiğinin ortaya konulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle devlet-sermaye-çevre ilişkisinin kuramsal yapısı ele alınmış ve devletin çevre sorunları ve sermaye karşısındaki konumlanışı devletin ikili rolü tezinden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Ardından çevre yönetiminin yapılanmasını ve değişimini ortaya koymak için çevrenin kamusal düzeyde nasıl örgütlendiğine değinilmiş ve bu örgütlenmeye en son eklenen ve çalışmanın özel bağlamını oluşturan Türkiye Çevre Ajansı'nın yapısı, işleyişi, görev ve yetkileri gibi konular ele alınmıştır. Çalışmanın analiz kısmında ise TBMM'de grubu bulunan muhalefet partilerinin eleştirileri hem tutanaklara geçen konuşmalar hem de bu partilerin Ajansın kuruluş kanununa koydukları şerhler kapsamında incelenmiştir. Bu inceleme yöntemsel olarak bir argüman analizi yaklaşımı olan politik söylem analizi benimsenerek yapılmıştır. Araştırmanın yöntemi belirlenirken ortada betimlenecek bir argümandan çok çözüm aranması gereken bir sorun olduğu öngörüsünden hareket edilmiştir (Üzelgün vd., 2020: 280). Ayrıca politik söylem analizinde iki farklı eylem hali de birbirine kıyas olanağını bünyesinde taşımaktadır. İktidarın uygulamak istedikleri ile muhalif görüşlerin eleştirel yaklaşımı politik söylem analizi yoluyla birbirine kıyaslanabilir niteliktedir.

1. DEVLETİN DEĞİŞEN ROLÜ BAĞLAMINDA ÇEVRE

Neoliberalizm ve devletin değişen rolü ile, ekolojik sorunlarla mücadelenin devletin temel görevleri arasında olup olmadığı sorunsalı, piyasa ve devlet ikilemi arasında tartışılmaktadır. Ancak gelinen son noktada özellikle ekolojik modernizm çerçevesinde, ekolojik sorunlar karşısında nasıl bir devlete ihtiyaç duyulduğu konusu, ekolojik hareketlerin devletle uyumlu bir birliktelik kurmasının mümkün olup olmadığı görüşleri etrafında şekillenmektedir (Tan Gülcan, 2018: 53, 55).

20. yüzyıl boyunca, devletin ekonomik sınırları farklı güçlerin ve faktörlerin etkisine göre dönem dönem genişleyip daralmıştır. Devletin bu genişlemesi ve daralması, en çok çevre için önemli etkilere sahip olmuştur (Hepburn, 2011: 117). Bu çerçevede 1970'li yıllarda çevre ilişkisi ve ekonomik kalkınma eksenindeki tartışmalar, yüksek büyüme oranlarının ve yoğun sanayileşmenin daha düşük çevre kalitesine ve daha fazla çevre sorununa yol açtığı etrafında şekillenmiştir (Bal, Algan ve Özdemir, 2015: 184). Hızlı sanayileşmenin bir sonucu olarak özellikle 1970'lerden sonra çevrenin korunmasına ilişkin artan baskılar ile hükümetler başlangıçta çevre bakanlıkları gibi bürokratik bir yapılanma ile hava kirliliği, su kirliliği, atıklar ve zehirli maddeler gibi konularda çevre kirliliğini kontrol etmek ve endüstriyi yönetmek için mevzuat geliştirmişlerdir. Daha sonra devletler faaliyetlerini genişletmiş, ülkelerinin enerji ve kaynak akışlarına daha derinlemesine müdahale ederek verimli teknolojileri teşvik ederken, diğer yandan geri dönüşüm programları gibi faaliyetler ile çevrenin korunmasını teşvik ve sübvansane etmeye çalışmışlardır (Hausknost ve Hammond, 2020: 1). Devletlerin bu yönelimlerinde uluslararası örgütlerin de -Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) gibi- çevrenin korunması konusunda küresel düzeyde eşgüdüm sağlama çabaları da etkili olmuştur.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası sanayileşmeye, doğal yaşam alanlarının yok edilmesine ve kapitalizmin egemenliğine yönelik eleştirilerle birlikte yeni bir kavram olarak ortaya çıkan yeşil düşünce, 1970'lerden itibaren çevrenin korunması söylemlerinde etkili olmaya başlamıştır. Yeşil düşünce, ekonomi ve büyüme politikalarında yeşil ekonomi yaklaşımının da temelini oluşturmuştur. Çevreye zarar vermeden sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen yeşil ekonomi, doğayla uyumlu, insani ölçekte üretim-tüketim ilişkisini temel alan, sıfır atık hedefi ile yeşil alternatifli üretim şekillerine dayanan bir ekonomik anlayış olarak kabul edilmektedir (Şahin, 2017: 24-25).

1980'lerde ise sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde, sürdürülebilir kalkınma politikaları ile çevreye karşıt büyüme biçiminden çevreye uyumlu politikalara geçiş stratejileri, devletlerin çevre ve kalkınma politikalarına hâkim yönetim anlayışı olmuştur (Bal vd., 2015: 184).

Bu bağlamda 1980'lerin sonundan itibaren birçok hükümet gelecekteki çevresel politikalar için piyasa ve devlet alanını bütünleştiren sürdürülebilir kalkınma kavramı çerçevesini tercih etmiştir. Böylece ekonomi politikasının merkezi olarak görüldüğü, ekonomik kalkınma ve çevresel korumayı birlikte içeren geniş çaplı bir yorum, hükümetler açısından hala baskın olan bir eğilim olarak karşımıza çıkmaktadır (Eckersley, 1995: 7-8). Günümüzde birçok ulus devletin çevresel koruma alanında en önemli politika hedefi sürdürülebilir ekonomik büyümeyi de birlikte gerçekleştirmektir (Hepburn, 2011: 129).

Neoliberal politikalar çerçevesinde devletin görevi, çevreyi kabul edilebilir bir şekilde etkileyecek şekilde yönetmek olarak şekillenmiştir. Çevre koruma ve ekonomik büyüme arasında dengeye dayalı olan ancak politik olarak değişken stratejiler izlenmeye başlanmıştır. Bu stratejiler ile hükümetler, çevre ajansları gibi sektörel, bölümlere ayrılmış, hiyerarşik ve (çoğunlukla) rekabetçi bürokratik birimler oluşturarak ve genellikle standartlar belirleyerek doğrudan düzenleyici bir yaklaşım izlemişlerdir. Bu politikalar ise beraberinde hem devletin rolleri hem çevre ve ekonomi arasındaki denge unsuru hem de çevrenin etkili bir şekilde korunup korunmadığı bağlamında birçok eleştiriyi de gündeme getirmiştir (Eckersley, 1995: 7-8).

Serbest piyasa ve pazar temelli yaklaşımı savunan düşünceler, çevre politikasında da piyasaya dayalı çeşitli politika araçlarının (vergiler, harçlar ve ticari izinler, özelleştirme ve öz düzenlemenin teşvik edilmesi dâhil) kullanılmasını; çevresel etkinlik, verimlilik ölçütleri bağlamında düzenleyici devlet yaklaşımının ön plana çıkmasını savunmaktadırlar. Böylece çevre politikası araçlarıyla ilgili tartışmalar, devlet ve piyasa arasında değişen ilişki bağlamında ele alınmaya başlanmıştır (Eckersley, 1995; Hardin, 1968; Wissenburg, 1998).

F. Kemahlı Garipoğlu

Devlet ve piyasa merkezli tartışmalarla birlikte, ekolojik sorunların insan kaynaklı olarak siyasi, ekonomik, sosyal ve yönetsel yapılar nedeniyle oluştuğuna yönelik teoriler çerçevesinde, ekolojizmi çevrecilikten daha geniş bir kapsamda tanımlayan ve bir ideoloji olarak savunan Andrew Dobson (2016), ekolojinin korunması ve ekolojik politik teori bağlamında sürdürülebilir kalkınmayı zorunlu görmüştür. Ekolojik sorunların çözümüne yönelik olarak ekolojik politik teori ya da yeşil siyaset teorisi, doğaya odaklanan ve aynı zamanda insanın siyasal, sosyal ve ekonomik örgütlenmesine yönelik radikal bir yaklaşımı vurgulamaktadır (Barry, 2014: 154).

Yeşil değer teorisi, faillik teorisi ve bir dizi kişisel yaşam tarzı önerileri ile yeşil siyaset teorisini ele alan Goodin (1992: 119-120) ise, yeşil siyasi eylem (katılım ve şiddetsizlik), yeşil siyasi parti örgütlenmesi (taban demokrasisi ve görevde rotasyon) ve yeşil siyasi yapı (yerel yönetim ve küresel düşün, yerel hareket et) ilkelerini tartışarak devlet- çevre ilişkisine yaklaşmıştır. Goodin, devlet örgütlenmesi gibi merkezi koordinasyon mekanizmaları olmadan, küresel ve ulusal çapta çevrenin korunmasına yönelik eylemlerin birbirleriyle uyumlu olamayacağını ve bu eylemlerin başarıya ulaşamayacağını vurgulamaktadır.

Diğer yandan, kapitalizm ve liberalizmin çevreye yaklaşımında farklı eleştirel teoriler de söz konusudur. Özellikle liberalizmin ekolojiyle uyumlu olamayacağına ilişkin tartışmalarla birlikte ekonomik liberalizm ile siyasi liberalizmin farklılıkları üzerinden konuya yaklaşmıştır. Ekonomik liberalizm büyümeyi temel hedef olarak görürken, sahip olduğu felsefi birikim ile siyasi liberalizm ve ekoloji arasında çözüme yönelik ilişki kurulmasının mümkün olabileceği gündeme gelmiştir. Bu düşünce, yeşil politik teori içinde liberalizmin konumuna ilişkin yeni yaklaşımları beraberinde getirmiştir (Gülcan, 2018).

Liberalizmi “yeşilleştirme” olasılığının, liberalizmin ideoloji olarak kendisini merkeze alarak ekolojik sorunlara yaklaşması ve bireyin özgürlüğüne verdiği önem nedeniyle mümkün olmadığını savunanların yanı sıra, çevreciliğin liberalizmle benzerliği ve liberalizmin özgürlük anlayışının doğa için de geçerli olduğunu söyleyen yeşil liberalizm bir yaklaşım olarak özellikle uluslararası ilişkiler ve siyaset teorilerinde tartışılır hale getirmiştir (Brinn, 2022: 645).

Bu bağlamda ekonomik liberalizmin ve sürdürülebilirlik yaklaşımlarının odaklandığı bir diğer konu ise çevre ekonomisi olmuştur. Çevresel unsurların ekonomik faaliyetlerdeki kullanımında alternatif tercihler ile ekonomik ilkesine dayanan çevre ekonomisi, çevresel dışsallıkları da dikkate almaktadır. Çevre ekonomisi anlayışı, çevre sorunlarının köklerinin, ekonomik sistemlerin insan refahını maksimize etmedeki başarısızlığından kaynaklandığını, çevresel kalitenin insan refahı ve daha geleneksel odaklı ekonomik büyüme hedefleri için önemli olduğunu savunur. Ayrıca çevrenin korunmasını gözeten sürdürülebilir kalkınma felsefesi gibi politik anlayışlar ile çevre ekonomisinin araçlarının uygulanabileceği savunulur (Pearce, 2002).

Ekolojik sorunlarla ilgili olarak devlet politikaları ve yönetim boyutunda birçok yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımların iki farklı biçimi olarak, ekolojik düşünce ve çevre korumacılığı yaklaşımları bağlamında yönetimin boyutu ve niteliği önem kazanmaktadır. Genel olarak, ekolojik sorunların ortaya çıkışında ve sorunların çözümlenmesinde yönetim düşüncesinin önemli rolü olduğu kabul edilmektedir. Geçmişteki yönetsel anlayışların, ekolojik sorunların ortaya çıkmasında büyük rolü olduğundan hareketle, gelecekte bu ekolojik sorunların çözümünde ve ortadan kaldırılmasında yine yönetsel yaklaşımların önemli olduğu söylenebilir (Mutlu, 2008). Devletin siyasal ve yönetsel çerçevede, kalkınma hedefleri ile ekolojik sorunların çözümünde hangi noktada durduğu konusu önemlidir. Bu bağlamda çevre politikaları ile sürdürülebilir kalkınma hedeflerini devletin yönetim anlayışı üzerinden analiz eden Lundqvist (2001: 455-457), özellikle demokrasi için temel olan değer ve hedeflere müdahale etmeden devletlerin çevre politikalarını nasıl oluşturduklarına ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik faaliyetlerine ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Otorite, yönetim kapasiteleri, etkililik ve meşruiyet gibi kavramlar ile birlikte devletin politik olarak ekolojik korumayı önceleyen görünümünü Lundqvist, “kadife eldivenli yeşil bir yumruk” metaforu ile açıkladığı ekolojik devlet imajı içinde değerlendirmiştir. Bu bağlamda, devlet ekolojik olarak yeterli sınırlara uymasa bile, daha fazla kaynak gösterebilir ve ekosistem değişimini izleyen, uygulanabilir ekolojik sistemler yaratan kurumlar oluşturabilir. Başka bir ifadeyle Lundqvist, devlet otoritesinin geleneksel ‘komuta ve kontrol’ stratejileri yerine, rehberlik veya yönlendirme araçları geliştirerek; geleneksel çevre politikasından sürdürülebilir yönetime doğru hareket edebileceğini belirterek, yönetim kavramına da atıfta bulunmuştur (Lundqvist, 2001: 459).

F. Kemahlı Garipoğlu

Ancak yoğun sanayileşme ve neoliberal devlet politikaları nedeniyle, artan çevre sorunları devletin çevreye ilişkin rollerinde de tartışmalara neden olmuştur. Kapitalist üretim tarzı ya da daha genel olarak sanayileşme ile birlikte devletlerin çevre korumanın etkinliğini ve verimliliğini artırma stratejileri ekolojik modernleşme paradigmasını gündeme getirmiştir. Mevcut ekonomik ve politik sistemi, ekolojik sorunlara ve çevrenin korunmasına hassas olmaya teşvik etmeyi içeren ekolojik modernleşme paradigması, özel ve kamu çıkarları arasında devletin kendisini arabulucu olarak sunduğu çevresel “yönetişim” yapıları ile birlikte teknolojik ve idari yenilikçi yönetim seçeneklerini de uluslararası örgütlerin ve devletlerin gündemine sokmuştur (Hausknost ve Hammond, 2020: 2). Çevre sorunlarına çözüm arayışları sonucunda, yeni kurumsal iktisat yazınının kamu yönetimine kazandırdığı yeni bir anlayış olan yönetim yaklaşımı politik ekoloji ve çevre politikalarında yeni yapılanma biçimi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Bal vd., 2015: 179). Öte yandan çevre korumanın salt ulusal politikalar ile gerçekleştirilmeye çalışılması evrensel çevre sorunlarının çözümünde başarısızlığa neden olacağı için, koordinasyon gücü yüksek birimler ile uluslararası koordinasyonu içeren politikaların gerekliliği sık sık vurgulanmıştır (Hepburn, 2011: 117- 124). Ancak bununla birlikte devletin temelden yeniden inşasını amaçlayan ekolojik sürdürülebilirlik ve eko-merkezli değerler ile diğer yandan ekonomik büyümeyi ve kâr birikimini güvence altına almak gibi geleneksel devlet işlevleri arasında çatışmalı bir alan ortaya çıkmıştır (Hausknost ve Hammond, 2020: 2). Bu durum ise çevrenin korunması bağlamında devletin değişen rollerinin politik analizlerini gerekli kılmıştır. Başka bir deyişle, değişen devlet teorisinden siyaset felsefesine, politik ekonomiye, demokratik teoriye, söylem teorisine kadar çevre politikalarının bütüncül ve yapısal analizlerine ihtiyaç bulunmaktadır (Hausknost ve Hammond, 2020: 13).

1.1.Devletin İkili Rolü

Çevre politikası araçları arasında yer alan düzenleyici araçların kullanılması yoluyla devletin çevre sorunlarına müdahalesi liberal iktisadi koşullar içerisinde piyasa aktörlerince arzulan bir durumdur. Sadece düzenleyici araçlar kapsamında bir müdahalenin yetersiz kaldığı, buna ek olarak katılımcı ve piyasaya dayalı araçların uygulanması açısından da devlete rol yüklenmek istendiği bilinmektedir. Çünkü liberal ekonominin hâkim olduğu bir düzende çevre sorunları, ekosistem unsurlarını piyasalaştırma konusunda ekonominin yarattığı kusurun sonucu olarak görülür. Bu noktada devletten beklenen ise piyasa koşullarını bu kusurdan arındıracak müdahaleleri yaparak tekrar serbest pazar işleyişini güvence altına alması hatta hareket alanını genişletmesidir. Ancak devlete atfedilen bu rolün iki farklı boyutu olduğunu belirterek konuyu açıklamak gerekmektedir. Devletin ikili rolü olarak adlandırılan bu durumun ilk biçiminde devletin doğal değerleri piyasanın kullanımına açması ve biyolojik varlıkların kullanımının önündeki engelleri piyasa lehine kaldırması beklenmektedir. Devlete biçilen rolün ikinci biçiminde ise piyasanın çevre üzerinde yarattığı tahribatın azaltılmasını sağlayacak düzenekleri, buna uygun hukuk normlarını, katılımcı süreçleri, yönetim yapılarını, eğitim faaliyetlerini, kamu-özel ortaklıklarını ve şirketlerin çevre gönüllülüğünü teşvik eden düzenlemeleri ortaya koyması beklenmektedir (Keleş vd., 2015: 280-281). Sözü edilen ikinci role ilişkin olarak devletin örgütlenmesinin sürdürülebilir kalkınma amaçları öne sürülerek çevresel yönetim adıyla yeniden biçimlendirildiği bir dönemin ortaya çıktığı söylenebilir. Bu noktada devletin düzenleyici araçlardan çok oluşturduğu örgütsel yapıyla piyasaya dayalı araçları tercih etmeye başladığı iddia edilebilir. Nitekim yönetim kavramı üzerine yürüttüğü uzun tartışmanın sonunda Ayman Güler (2005: 157) yönetimi, “kamu kudretinin doğrudan sermayeye teslim edildiği bir iktidar tipi” olarak tanımlamaktadır. Çevresel yönetimin de böylesi bir içeriğe sahip olduğu kabul edilebilir.

Tekeli ve Ataöv'ün (2017) çalışmasında iki temel strateji grubunun olduğundan ve sürdürülebilirliğin gerçekleştirilmesinde bu iki strateji grubunun farklı önerilerde bulunduğu bahsedilmektedir. Bunlardan ilki kapitalist sistemin işleyişine dokunmayan stratejiler, ikincisi ise kapitalist sisteme dokunan stratejiler. Türkiye’de çevre sorunları üzerine devlet siyasasının ve örgütlenmesinin biçimlenmesinde etkili olan stratejik pozisyonun, kapitalist sistemin temel özelliklerinin değişmeyeceğini kabul eden bir karakter taşıdığını söylemek mümkündür. Tekeli ve Ataöv'ün (2017: 87-88) çalışmasında kapitalist sistemin işleyişine dokunmayan stratejilerin de kendi içerisinde insan odaklı yedi farklı strateji boyutuna ayrıldığını görüyoruz. Bunların; çevre ahlakını geliştirme, çevre eğitimini destekleme, çevre bilgisini erişilebilir kılma, insanın tüketim biçimini değiştirme, ekolojik düzen üzerine kurulu ekonomiyi ve teknolojiyi geliştirme, yeni yasal ve örgütsel mekanizma kurma, müdahaleyi sosyal değişim süreci olarak yönetme olduğu ifade edilmektedir. Çalışmanın odaklandığı konu itibarıyla bu stratejiler arasında yer alan “yeni yasal ve örgütsel mekanizma kurmak” stratejisi, siyasal ve yönetsel boyutu nedeniyle ayrı bir öneme

F. Kemahlı Garipoğlu

sahiptir. Buna göre kurumsal ve yasal düzenlemelerin sürdürülebilirliğe katkı sunacak şekilde devlet ve yerel yönetimlerce yeniden belirlenmesi ile kurum ve bireylerin davranışlarını bu düzenlemelere göre şekillendirmeleri beklemektedir. Çevresel yönetim ve sürdürülebilirlik bağlamında, yeni yasal ve örgütsel mekanizma kurmak stratejisinden beklentiler de oldukça fazladır. Çünkü hegemonik bir görünüm kazanan küreselleşmeyle birlikte neoliberal politikalar, deregülasyonu ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı kendini düzenleyemez hale gelen sistemlerin çevresel, toplumsal ve ekonomik kırılma noktaları artmıştır. Bu bağlamda, devlet çevresel yönetimi gerçekleştirecek yeni stratejilere eğilim göstermektedir. Bunlar arasında karbon emisyonlarını ve hazcı fiyatlandırmaları hesaba katarak yeni bir fiyatlandırma stratejisi geliştirme, kirletme vergisi ve resimleri koyma, karbon fiyatlandırması yapma, emisyon ticareti sayılabilir.

Özdek'in (2011: 67) ifadesiyle piyasanın alanını genişleten, "piyasa dostu devlet modeli" ekonomiye müdahale etmektedir fakat bu müdahaleden alan kazanan sermaye kesimleri olmaktadır. Tam da bu noktada katılımcı demokrasi olarak tanımlanan yönetimin; iktidarı merkezileştirip piyasacı biçimde hızlı ve etkin karar alma yoluyla, sermayenin söz sahibi olduğu bir piyasa anlayışını besleme işlevi gördüğü ifade edilebilir. Örneğin devletin tercih ettiği piyasaya dayalı çevre politikası yaklaşımının ekonomik araçları olan vergi ve harçlar, depozito uygulaması, teşvikler, poşet bedeli uygulaması, atık geri dönüşümüne yönelik düzenlemeler sermayenin çevresel meselelere ilişkin krizleri aşma yolunda yeniden pozisyon alabileceği yeni bir finansallaşma süreci yaratmaktadır. Devlet oluşturduğu kurumlar ve düzenlemelerle bu sürece ilişkin yeni bir zemin oluşturmaktadır. Sermaye açısından "nerede kirlilik varsa orada kazanç vardır" (Keleş vd., 2015: 311) anlayışına dayalı araçlar sermayenin hareket alanını genişletirken, devlet de kazanç elde edebileceği yeni tip örgütlenmeler yoluyla yeni harcama imkanları yaratmaktadır. Bu çok almasıklık durumun ortaya çıkmasının nedeninin, çevreye bir kapital türü olarak bakılması (Tekeli ve Ataöv, 2017: 20) olduğu da iddia edilmektedir. Başka bir deyişle, insan ürünü kapitale ek olarak doğa da kapital olarak kabul edilmektedir. Bu iki kapital türü birbiri yerine ikame edilmekte, örneğin doğal kapitaldeki azalışa rağmen insan ürünü kapitalde bir artış meydana geliyorsa bu durum sürdürülebilir kabul edilmektedir. Ağırılığı büyümeye veren, kalkınmayı çevreye göre önceleyen, insanı merkeze alan zayıf sürdürülebilirlik anlayışı kapitalist üretim tarzına ve ona uygun şekilde devletin ikili rolüne kapıyı açmaktadır. Hatta söz konusu anlayışın, sermaye için nasıl yeni bir hareket alanı açıyorsa devlet açısından da merkezileşmeyle ilişkilendirilebilecek yeni bir iktidar alanı ortaya çıkarttığı söylenebilir. Çünkü Esgün'ün (1999) belirttiği gibi iktidar "bilinçli bir nesneleştirme sürecidir." Çevrenin nesneleştirilmesi yoluyla çevresel meseleler üzerinde ortaya çıkan kurumsuzluk ve yapısızlık şeklinde cereyan eden mikro iktidar ilişkileri zamanla sermaye ve devletin aldığı pozisyonlara göre bir makro iktidar sorunu haline gelerek kurumlara ve yapıya kavuşmaktadır. Makro iktidar bir anlamda mikro iktidarın genelleştirilmesidir. İlişkileri yönlendiren ve belirleyen kuralların bir kişi ya da grup (sınıf) çıkarına dikte edilmesine yarayan kurumlar ve kurallar belirlenerek makro iktidar tesis edilir (Esgün, 1999). Çevresel yönetim iddiasını taşıyan yeni bir kurumsal yapıyı oluşturan devlet, bir bakıma konuyu mikro iktidar alanından alıp makro iktidar alanına taşımaktadır.

Kapitalist toplumlarda devlet siyasal ve ekonomik uyumsuzlukları çözmeye giriştiğinde kapitalist girişimcinin kârı azalırken çözmeye çalışıp çözemediğinde ise halkın talepleri karşılanamamaktadır. Buna çare olarak ise parlamentodaki veya bürokrasideki karar mekanizmaları siyasal alanın dışına taşınarak iktidara içkin apolitik bir alan ortaya çıkarılmaktadır. Bunun en somut görünümü ise düzenleyici kurumlardır. Siyasal iktidar çok merkezli (özellikle bürokraside "ademi merkezîyetçi bir merkezileşme") ve "kuralsızlaşan bir yoğunlaşma" oluşturmaktadır (Bayramoğlu, 2014: 109-111, 197).

Mıhçı'nın (2015: 12) ifadesiyle devlet, "kapitalist devlet olarak birikim işlevine yönelirken siyasal iktidarın sürekliliğinin sağlanabilmesi için temel bir iktidar ekonomisi de yaratmaktadır." Özellikle finansal aktörlerin ve kurumların artan rolüyle ilişkili olarak bu iktidar ekonomisi devletin finansallaşmasını (Güngen, 2015), özellikle çevresel değerler üzerinden bir finansallaşmayı yaratmaktadır. Çevrenin iktisadi açıdan sağladığı gelir ve getirinin kapitalizasyonu sürecinde devletin ve finansal sektörün ilişkileri yeniden tanımlanarak sermayenin kayıpları devlet tarafından üstlenilmektedir. Devlet bunu sağlayabilmek için yeniden yapılanmakta ve dönüşmekte, oluşturduğu bu makro iktidar kurumlarını siyaset dışılaştırmaktadır. Böylelikle devlet piyasa kusurunu veya sermayenin çelişkilerini kapsamaktadır. "Kapitalist sınıf temsilcileri ve devlet yöneticileri-politika yapıcılarını finansal sektörün çıkarlarının 'genel çıkar' olarak sunulması aracılığıyla toplumun geniş kesimlerinde rıza üretmeye soyunurlar" (Güngen, 2015: 35). Türkiye Çevre Ajansı'nın kurulmasına giden süreçte ve Ajans'ın faaliyetleri arasında sayılan

F. Kemahlı Garipoğlu

Sıfır Atık Projesi'nin bayrak gemisi (*flag ship*) olarak belirlenmiş olması ve milli bir seferberlik hali biçiminde geri dönüşümün kutsanması bu anlamda değerlendirilebilir. Geri dönüşümün yarattığı mikro iktidar alanı önce kentlerde kâğıt toplayıcıları üzerinden şekillenmiş, en sonunda atık ithalatı boyutuna ulaşmış durumdadır. Geri dönüşümün makro iktidar boyutuna taşınması, devletin finansal sermaye uyumlu biçimde “stratejik olarak seçici” (Jessop, 2007; Güngen, 2015: 36) olmasının bir ürünüdür. Türkiye Çevre Ajansı'nın rolü, Ajans'tan beklentiler ve devletin Ajans aracılığıyla büyüme ve çevrenin korunması arasındaki ikilemleri tartışmalı alanda, regülatör ve katalizör rolünü üstlenmesi değerlendirmeleri de bu kapsamda ele alınmalıdır.

Güngen (2015) geç kapitalistleşen ülkeler üzerinde yaptığı değerlendirmede devletin dönüşümünün borç ve kriz sarmalının bir sonucu olduğunu belirtmektedir. Borç ve kriz sarmalından çıkmanın yolunun uluslararası ekonominin kurallarına uygun bir yönetsel yapının oluşturulması çare olarak görülmektedir. Nitekim Başkaya (2015: 177) borçlu ülkelerin borç ödeyebilmek için doğal çevreye daha fazla baskı yaptıklarını vurgulamaktadır¹. Buna ek olarak Ercan (2012: 212) ise az gelişmiş ülkelerin “ülke içi kaynakların likit hale getirilerek” borçlarını ödemeye çalışmalarının gelişememeyi beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Bu görüşler Türkiye Çevre Ajansı özelinde değerlendirildiğinde, Türkiye gibi dış borcunun milli gelire oranı yüksek bir ülkede Çevre Ajansı gibi oluşturulan yeni örgütsel yapıların, dış borçlara yönelik yeni finansman olanakları yaratan yapılar olması iktidar(lar)ın arka planda arzu ettiği bir gerçekliğe tekabül edebilir. Doğal çevrenin kapitalizasyon süreci sonunda Ajans'ın gelir temin eden bir yapıya sahip olması bakımından Türkiye Varlık Fonu kapsamına alınmasının önünde bir engel bulunmamaktadır. Devletin, kalkınma yönlü hedeflerini gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duyduğu finansmanı kendi kendine sağlayabilmesinin bir yolu olarak menkul ve gayrimenkul geliri getiren şirketleri ve taşınmazları bir araya getiren Varlık Fonu iktisadi niteliği ön planda olan bir Ajans yapılanmasını da içerebilir. Bunun önünde mevzuat bakımından bir engel bulunmamaktadır. Bunun da ötesinde Ajans, sahip olduğu mali yapı itibarıyla zaten Varlık Fonu'na benzetilmiştir (Akyol, 2020). Böylelikle ister Varlık Fonu kapsamına alınsın ister mevcut statüsünü devam ettirsin, devletin uluslararası ek finansman imkanlarına kavuşabilme açısından bir alternatif oluşturduğunu söylemek mümkündür. Böylesi yönetsel ve mali niteliklere sahip bir kurumsal yapılanmanın daha ayrıntılı biçimde tanınması açısından Türkiye Çevre Ajansı'nın mevzuat, örgütsel yapı ve işleyiş bakımından temel niteliklerinin ortaya konulmasının gerekli ve faydalı olacağını düşünüyoruz.

2. ÇEVRE ÖRGÜTLENMESİNDE YENİ BİR KURUM: TÜRKİYE ÇEVRE AJANSI

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Türkiye'deki çevre yönetiminin, ortaya çıktığı 1970'li yıllardan günümüze kadar geçirdiği değişimlere bakılmıştır. Ardından çevre örgütlenmesine eklenen yeni bir kurum olarak “Türkiye Çevre Ajansı'nın” kuruluşu, yapısı ve işleyişi açıklanmıştır.

2.1.Çevre Yönetiminin Örgütlenmesine Kısa Bir Bakış

Türkiye'deki çevre örgütlenmesi, çevre sorunlarının ulusal ve uluslararası gündemde yer almaya başladığı 1970'li yıllardan bu yana sürekli değişmektedir. Daha önce farklı bakanlıklar kapsamında oluşturulan çevre politikalarının bağımsız bir çevre örgütü tarafından ele alınması ilk olarak 1973 yılında gerçekleşmiştir. 7/5836 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1973 yılında “Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu” oluşturulmuş, bir yıl sonra ise isim değişikliğine gidilerek bu yapı “Çevre Koordinasyon Kurulu”na dönüştürülmüştür (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022a). İleriki yıllarda Kurul yapılanmasıyla başlayan çevre örgütlenmesinde daha kapsamlı bir yapılanma istenmiş ve “Müsteşarlık”, “Yüksek Çevre Kurulu” ve “Teknik İnceleme Komisyonu”dan oluşan “Başbakanlık Çevre Örgütü” 1978 yılında kurulmuştur (Resmî Gazete, 1978). Bu dönemde önemli bir gelişme kaydedilmiş ve 2872 sayılı Çevre Kanunu 18132 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete, 1983). Kurul tarzı örgütlenmeden, Müsteşarlık düzeyine çıkarılan çevre yönetiminin örgütlenmesi 1984 yılında yeniden bir değişikliğe uğramış, 222 sayılı KHK ile Başbakanlığa bağlı “Çevre Genel Müdürlüğü” oluşturulmuştur (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022). Geriye bir adım olarak değerlendirilebilecek bu durum yani çevre yönetiminin Genel Müdürlük düzeyinde örgütlenmesi çok uzun sürmemiş, beş yıl sonra 1989 yılında 389 sayılı KHK ile yönetim yeniden “Müsteşarlık” konumuna getirilmiştir (Resmî Gazete, 1989a). Bu dönemde çevreyle ilgili önemli bir kurumsal yapılanma daha ortaya çıkmıştır. 20341 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Başbakanlığa bağlı “Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı” 13.11.1989 tarihinde kurulmuştur (Resmî Gazete, 1989b).

¹ Bu konuda F. Ercan (2012: 212) E. Altvater (1993) okuması önermektedir.

F. Kemahlı Garipoğlu

1990'lı yıllara gelindiğinde çevre yönetiminde farklı bir evreye geçilmiştir. İki yıl müsteşarlık yapısı altında örgütlenen çevre yönetimi, 1991 yılında "Bakanlık" düzeyine çıkarılmış ve çevre üst düzey bir örgütlenmede temsil edilme şansı yakalamıştır. 443 sayılı "Çevre Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile Çevre Bakanlığı resmen kurulmuştur (Resmî Gazete, 1991). Bakanlık statüsünde devam eden çevre yönetimi bu dönemden sonra Bakanlığın isminin değişmesi ya da başka bazı bakanlıklarla birleşmesi ya da ayrılması yönünde bir değişim süreci yaşamıştır. Yaklaşık 12 yıl boyunca çevre konusunda faaliyetler yürüten Bakanlık, 2003 yılına gelindiğinde 4856 sayılı Kanun ile Orman Bakanlığıyla birleştirilmiş ve "Çevre ve Orman Bakanlığı" adı altında görevlerini ifa etmiştir (Resmî Gazete, 2003). 2011 yılına gelindiğinde ise Bakanlığa yönelik üst üste düzenlemeler gerçekleşmiş, 2011 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığıyla birleştirilerek "Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı" adı altında kurulmuştur. Çok kısa bir süre sonra Bakanlıkta yeniden bir düzenlemeye gidilerek çıkarılan 644 ve 645 sayılı KHK'larla Orman Bakanlığı Çevre Bakanlığından ayrılarak "Orman ve Su İşleri Bakanlığı" ve "Çevre ve Şehircilik Bakanlığı" adı altında iki farklı bakanlık kurulmuştur (Resmî Gazete, 2011a). 2021 yılında yapılan son düzenlemede ise Bakanlık en son halini almış ve ismi "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı" olarak örgütlenmiştir (Resmî Gazete, 2021a).

Çevre yönetimine dair örgütlenme merkezi düzeyde bu şekilde gelişip güçlenirken, yerel yönetimlerin çevreye dair yetki ve sorumlulukları kısıtlı tutulmuştur. Yerel yönetimlerin çevre konularındaki sorumluluk alanları ve faaliyetlerinin önemi sıkça tartışılmasına rağmen, Türkiye'nin son on yılı aşkın süredir girmiş olduğu merkezileşme rüzgârı çevresel politikalara da sirayet etmiş ve çevre sorunlarının çözümünde yerellikten uzaklaşmıştır. Türkiye'de merkezi teşkilatta yer alan ve çevre politikasının uygulanmasından sorumlu Bakanlık sıkı bir merkezileşme süreci sonrasında önemli yetkileri elinde toplamıştır. Ancak, tıpkı kadın, aile ya da gençlik gibi çevre konusunun da diğer alanları kesen bir yatay tema olması ve mekân boyutundaki farklı kademelenmeler (Dedeoğlu, 2012: 3) tek ve merkezileşmiş bir kurumun başarısına engel oluşturabilir. Çevre konusunun bu kesişimselliği ve mekânsal yayılımı çevrenin diğer politika alanlarıyla ve kurumlarla bütünleştirilmesini zorunlu kılar.

Çevre konusunun diğer sektörel politika alanlarıyla olan yakın ilişkisi, diğer bakanlıkların politika sürecinde ve mevzuatlarında çevre korumayı dikkate almasını gerektirmektedir. Çevre yönetiminde ilk akla gelen Bakanlık, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olsa da "Tarım ve Orman Bakanlığı", "Kültür ve Turizm Bakanlığı", "Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı", "Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı" gibi birçok sektörel bakanlık çevre konusuna eğilmektedir. Çevre gibi bu tür yatay temaların geniş yayılımı, devlet yönetimi içerisinde ciddi bir eşgüdüm ve koordinasyon sorunu yaratmaktadır. Bu koordinasyon sorununu bertaraf etmek için yerelleştirme ve kurul, komite ya da komisyon oluşturma gibi yöntemler söz konusu olsa da Türkiye'de bu sorunun çözümü için farklı bir yöntem belirlenmiştir. Bakanlığın kuruluşunda koordinasyon gereğini bertaraf edecek bir yöntem olan hiyerarşik çözüm yöntemi benimsenmiştir. Bu yöntemde kurulan teşkilat yetkilerin çoğunu kendisinde toplar ve diğer kurumlarla çakışan alanlardaki koordinasyon sorununu engellemek için kurumları lağvedebilir ya da kendi bünyesine katabilir (Dedeoğlu, 2012: 4-5).

Merkezileşme sonrası yetkisini artıran Bakanlığın bu süreçte kendi içerisinde yeni kurumlar oluşturma ya da kurumları kapatma biçiminde yeniden yapılanma içerisine girdiği görülmektedir. 1989 yılında kurulan ve tüzel kişiliğe sahip "Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığının" 2011 yılında Bakanlığa bağlı bir kuruluş haline getirilmesi ve ardından 648 sayılı KHK ile kapatılması esaslı bir değişiklik olarak yorumlanabilir. Mülga Çevre ve Şehircilik Bakanlığı döneminde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesiyle birlikte Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlı kuruluşların sayısında artış yaşanmıştır. Emlak Katılım Bankası, Milli Emlak Genel Müdürlüğü ve Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü Bakanlığa bağlanırken, merkezde Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü gibi yeni birimler oluşturulmuştur (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022b).

Bakanlığın teşkilat yapılanmasına bakıldığında Bakanlığa bağlı kuruluşlar, "Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü", "Emlak Katılım Bankası", "Milli Emlak Genel Müdürlüğü", "Toki Başkanlığı" ve "Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü"dür. Organizasyon şemasında genel müdürlüklerin dört farklı bakan yardımcısına bağlanarak teşkilatlandığı görülmektedir. Bir grupta, "Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü", "Mesleki Hizmetler Genel Müdürlüğü" ve "Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı"nın yanı sıra 2011 yılında 648 sayılı KHK ile kurulan "Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü" (Resmî Gazete, 2011b) ile 2018 yılında 30474 sayılı Resmî Gazete yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle kurulan "Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü" bulunmaktadır (Resmî Gazete,

F. Kemahlı Garipoğlu

2018). Diğer bir grup daha çok altyapı ve planlama işlerinden sorumlu birimlerden bir araya getirilmiştir. Bu birimlerin arasında “Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü”, “Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü”, “Yapı İşleri Genel Müdürlüğü” gibi birimler bulunmaktadır. Kurum içi işleyişten sorumlu bir diğer grupta ise personel, strateji geliştirme, döner sermaye işletmeye dair Müdürlük ve Başkanlıklar yer almaktadır. Son grupta ise çevre yönetimini asıl biçimde üstlenen birimle yer almaktadır. Bunların arasında, “Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü”, “Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü”, “Çevresel Etki Değerlendirmesi İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü”, “Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü” gibi kurumların yanı sıra yeni oluşturulan kurumları da görmek mümkündür (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022b). Bu kurumlardan ilki, “İklim Değişikliği Başkanlığı” olup iklim değişikliğiyle mücadele etme ve iklim değişikliğine uyum sağlayacak politikaları belirleme amacıyla, 2021 yılında 85 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Bakanlığa bağlı olarak kurulmuştur (Resmî Gazete, 2021). Yeni oluşturulan kurumlardan bir diğeri ise Türkiye Çevre Ajansı’dır.

2.2. Türkiye Çevre Ajansı’nın Kuruluşu, İşleyişi ve Mali Yapısı

Berberinde birçok tartışmayı getiren ve çevre yönetimine eklenen bir kurum olan “Türkiye Çevre Ajansı Başkanlığı” 24.12.2020 tarihinde 31350 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 7261 sayılı “Türkiye Çevre Ajansının Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” gereğince kurulmuştur (Resmî Gazete, 2020). Türkiye Çevre Ajansı Başkanlığı’nın kuruluş gerekçesine bakıldığında, yaklaşık bir sayfadan oluşan bir genel gerekçe kısmı bulunmaktadır. Genel gerekçede döngüsel ekonomi kapsamında uygulanan depozito yönetim sistemi uygulamanın sürdürülebilir ve çevreci bir yaklaşıma uygun düştüğü, diğer yandan kaynakların etkin yönetimini gerçekleştirdiği ifade edilerek bu sistemi uygulayacak ve yürütücülüğünü üstlenecek bir yapıya ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir (TBMM, 2020).

Türkiye Çevre Ajansı “çevre kirliliğini önlemek ve yeşil alanların korunmasına, iyileştirilmesine ve geliştirilmesine katkı sağlamak, döngüsel ekonomi ve sıfır atık yaklaşımı doğrultusunda kaynak verimliliğini artırmak ile ulusal ölçekte depozito yönetim sistemi kurulmasına, işletilmesine, izlenmesine ve denetimine yönelik faaliyetlerde bulunmak üzere” kurulmuştur. Dolayısıyla Ajans’ın üç temel amacının olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki çevre kirliliğini önlemek ve yeşil alanları koruyup geliştirmek; ikincisi kaynak verimliliğini doğrusal ekonomiden döngüsel ekonomiye geçerek ve sıfır atık yaklaşımını hedef koyarak artırmak; üçüncü olarak ise depozito yönetim sistemine yönelik faaliyetleri gerçekleştirebilmektir.

Kanunun amacının ve bazı tanımlamaların yer aldığı 1. bölümün ardından gelen 2. bölümde Ajans’ın kuruluşuna, faaliyet alanlarına, organlarına ve personeline yönelik hükümler yer almaktadır. Kanunun 3. maddesi yeni bir örgüt olarak çevre yönetimine giren Ajans’ın yapısını belirlemektedir. Ajans, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının ilgili kuruluşu olarak, tüzel kişiliği olan bir yapı biçiminde kurulmuştur. Tüzel kişiliğe haiz olmasının gerekçesi ise depozito yönetim sistemine dair yapacağı faaliyetleri daha hızlı ve etkin gerçekleştirmesi olarak sunulmuştur. Bu haliyle Ajans özel hukuk hükümlerine tabidir ve 6. maddede belirtildiği üzere personelin istihdamı da “İş Kanunu”na göre gerçekleştirilmektedir.

4. madde Ajans’ın faaliyetlerine ilişkindir. Kanunda 8 bentten oluşan maddenin gerekçe kısmına bakıldığında, herhangi bir gerekçelendirme görülmemekte, sadece Bakanlıkça belirlenen politikalar doğrultusunda Ajans’ın gerçekleştireceği faaliyetlerin bu maddelerde düzenlendiği ifadesi yer almaktadır. Kanunda geçen madde incelendiğinde; Ajans’ın faaliyetlerini “depozito yönetim sistemi”, “sıfır atık”, “geri dönüşüm” ve “eğitim ve farkındalık oluşturma” başlıkları ile sınıflandırmak mümkündür.

İlk faaliyet alanı olarak depozito yönetim sisteminin kurulması ve işletilmesine yer verilmiş; bu sistemin altyapısının oluşturulmasına ve izlenmesine yönelik düzenlemelerin yapılması ve uygulanması görevi de Ajans’a bırakılmıştır. Esasen bu sistem doğrudan döngüsel ekonomiye geçişi hızlandırmak ve sıfır atık hedefine ulaşmak için bir araç niteliğindedir. Depozito yönetim sistemine açıklık getirmek amacıyla Kanunda bu kavramın tanımı yapılmıştır. Kanunda geçtiği şekliyle depozito yönetim sistemi; “Bakanlıkça belirlenen ve belirli bir depozito bedeli alınarak piyasaya sürülen ürünlerin tüketilmesi/kullanılması sonrasında iade alınması ve depozito bedelinin geri ödenmesine dayalı sistemi” ifade etmektedir. Ajans kurulmadan hemen önce 2019 yılında Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı himayesinde “Türkiye Depozito İade Sistemi (TÜDİS) Projesi” başlatılmış, depozito iade

F. Kemahlı Garipoğlu

sisteminin idari, mali ve teknik bağlamları üzerine çalışılmıştır (Mısır ve Arıkan, 2022:74). Bu bağlamda projenin Ajans'ın yürüttüğü depozito yönetim sistemine bir ön hazırlık olduğu ifade edilebilir.

Depozito yönetim sistemine yönelik yapılan düzenlemeler ve değerlendirmeler Başkanlık tarafından yapılmakta olup, Başkanlık bu sistemin yöneticisi konumundadır. Sistemin etkinliği ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından gerekli olan bilişim altyapısının önemli bir kriter olduğu ve sistemdeki bütün süreç ve verilerin Ajans tarafından bir veri sistemi üzerinden yürütüleceği ve takip edileceği belirtilmiştir. Sistemin kapsamına ve uygulanmasına ilişkin esasların, kriterlerin ve mali hususların belirlenmesine dair yetki de Ajans'a aittir. Sistemin öngördüğü süreç depozitolu ürünün piyasaya sürülmesi ile başlamakta, bu ürünlerin toplanması ve geri dönüşüm tesislerine yollanmasıyla tamamlanmaktadır. Depozito sisteminin tasarrufu artırması, emisyon azaltımına katkı sunması, ülke ekonomisine katkıda bulunması, yeni istihdam alanları yaratması, tüketici davranışlarında olumlu yönde değişiklik göstermesi, kirliliğin önüne geçilmesinde etkisinin olması ve Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma hedefinin gerçekleştirilmesini desteklemesi beklenmektedir (Türkiye Çevre Ajansı, 2022a).

Döngüsel ekonomi kapsamında sıfır atık yönetimi sistemini uygulamak ve geri dönüşümle ilgili faaliyetlere katkıda bulunmak da Ajans'ın görevleri arasına eklenmiştir. Yeşil ekonomiye geçişte döngüsel ekonomi ve sıfır atık konusu Avrupa Birliği'nin (AB) son dönemde önem verdiği konulardan bir tanesidir. AB 2015 yılında "Döngüsel Ekonomiye Doğru Bir Eylem Planını" (COM/2015/14) hazırlamış, 2018 yılında "Döngüsel Ekonomide Plastikler için Avrupa Stratejisi", 2019 yılında 2030'a kadar "Sürdürülebilir bir Avrupa'ya Yönelik Düşünce Belgesi" gibi düzenlemelerle döngüsel ekonomiye geçişe hız vermiştir. 2019 yılında Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal) kabul edilerek kamuoyuna duyurulmuş ve bu Mutabakatın temel amacı olan iklim değişikliğine neden olan emisyonların sıfırlanması hedefine ulaşmada döngüsel ekonomiye geçiş en önemli araçlardan biri olarak kabul edilmiştir (Yıldız Karakoç, 2022: 86). Avrupa'da yaşanan bu gelişmeler Türkiye'de de karşılık bulmuş, doğrusal ekonomiden döngüsel ekonomiye geçiş için girişimlerde bulunulmuştur. 2019 yılı sonrasında döngüsel ekonomi ve sıfır atık gibi konularda yapılan düzenlemeler ve uygulamalar peş peşe ortaya konmuştur. Sıfır Atık Projesine Türkiye 2017 Eylül ayında başlarken, "Sıfır Atık Yönetimi ve Depozito İade Sistemine" yönelik hükümler 2018 yılında 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda yer almıştır. Sıfır Atık Yönetmeliği 2019 yılında yayımlanırken, 2021 yılında revize edilmiştir. Sıfır atık sistemine geçilmesi için kurum ve kuruluşlara süreler verilmiş ve 31 Aralık 2022 sisteme geçiş için son tarih olarak belirlenmiştir. Ambalaj Atıkları Kontrolü Yönetmeliği 2021 yılında yayımlanmış ve bu yıldan itibaren ülke genelinde geri dönüşüm ve geri kazanım hedefleri oluşturulmuştur. 2021 yılında Türkiye Yeşil Mutabakat Eylem Planı'nın yayımlanmıştır. Yeşil ve döngüsel bir ekonomiye geçiş Eylem Planının en önemli hedefleri arasında yer almıştır (Mısır ve Arıkan, 2022: 73-74). Türkiye Çevre Ajansı'nın kuruluşu da döngüsel ekonomiye geçişte ve sıfır atık hedefine ulaşmada önemli bir aşama olarak görülmektedir.

Türkiye Çevre Ajansı'nın temel faaliyet alanı sıfır atık ve depozito sistemi olarak görülse de eğitimle ilgili bilimsel toplantılar ve sertifika programları düzenlemek, halka yönelik bilinçlendirme ve farkındalık oluşturmak için gerekli faaliyetlerde bulunmak, diğer kurumlarla iş birliği içerisinde çalışmalar yapmak da Ajans'ın görevleri arasına dâhil edilmiştir.

Ajans'ın bir diğer görevi olarak belirlenen "çevrenin iyileştirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmak" ise çok genel bir ifade olup, detaylandırılmaya ve somutlaştırılmaya muhtaçtır. Bununla birlikte Ajans'ın vizyonunu da bu doğrultuda geliştirdiği görülmektedir. Nitekim Ajans vizyonunu "*Ulusal çevre strateji ve politikalarımız doğrultusunda çevrenin ve yeşil alanların geliştirilmesine, iklim değişikliğine karşı mücadele çalışmalarına ve döngüsel ekonomiye geçişe katkı sağlamak*" olarak belirlemiştir (Türkiye Çevre Ajansı, 2022b). Ajans'ın çevrenin iyileştirilmesine ve geliştirilmesine yönelik yapacağı katkının Ajans'ın faaliyetleri göz önünde bulundurulduğunda ağırlıklı olarak sıfır atık ve geri dönüşüm üzerinden gerçekleştireceği öngörülebilir.

5. maddede Ajans'ın organlarına dair hükümler yer almaktadır. Yönetim Kurulu, Başkanlık ve Danışma Kurulundan oluşan Ajans'ın karar organı Yönetim Kurulu olup, bu kurula danışmanlık yapmak için Danışma Kurulu oluşturulmuştur. Başkanlık ise Ajans'ın yürütme organı olup, başkan ve iki başkan yardımcısından oluşmaktadır.

Başkan Yardımcılarına bağlı Direktörlük biçiminde örgütlenen hizmet birimleri ve bu birimlerin görevleri Yönetmeliğin 16. maddesinde yer almıştır. Depozito Yönetim Sistemi Direktörlüğü, Geri Kazanım ve Üretici Sorumluluğu Direktörü, Sıfır Atık Yönetimi Direktörlüğü, Çevre Koruma Direktörlüğü, Bilgi Teknolojileri

F. Kemahlı Garipoğlu

Direktörlüğü, Yönetim Hizmetleri ve Finans Direktörlüğü, Hukuki Danışmanlık ve Takip Direktörlüğü ve İletişim Direktörlüğü Türkiye Çevre Ajansı'nın hizmet birimlerini oluşturmaktadır.

6. madde Ajans'ta çalışacak personelin istihdamına dairdir ve sadece personelin İş Kanunu'na göre istihdam edileceği ifade edilmektedir. Personel dair detay bilgiler Yönetmelikte yer almaktadır. Yönetmeliğe göre Ajans'ta istihdam edilebilecek kişi sayısı iki yüz kişiyi geçemez. Personel alımında bütün personeli ilgilendiren genel şartlar bulunmakla birlikte hem de direktörlük, uzman, avukat ya da idari ve teknik personel için ayrı ayrı özel şartlar bulunmaktadır. Ajans Başkanı dâhil bütün Ajans personelinin görev ve sorumlulukları da yine Yönetmelikte yer almıştır.

7. maddede "mali haklar" kısmı düzenlenmiş ve burada Ajans başkanına, yardımcılara ve personele ödenecek ücretle ilgili tutarın belirlenmesi hüküm altına alınmıştır. 8. maddede Ajans'ın gelirleri sayılmıştır. Bu gelirler arasında genel bütçeden aktarılan tutarlarla birlikte, her türlü bağış ve yardım, Ajans'ın faaliyetlerinden elde ettikleri gelirler ve sair gelirler gelir kalemleri arasında sayılmıştır. Başkanlığın hazırlayıp Yönetim Kuruluna sunduğu Ajans'ın bütçesinin Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanının onayı ile yürürlüğe gireceği ve sâri harcama yapmaya yetkili makamın Yönetim Kurulu olduğu da hükümler arasındadır.

Ajans'ın muafiyet ve istisnalarının sıralandığı 9. maddede, sahip olduğu taşınmazlardan kaynaklı emlak vergisinden ya da bağış ve yardımlardan kaynaklı intikal ve veraset vergisi gibi yükümlülüklerden Ajans'ın muaf olduğu tanımlanmıştır.

10. madde Kanun'un uygulanmasını belirlemek için Bakanlıkça bir yönetmeliğin hazırlanacağını belirtmektedir. Nitekim "Türkiye Çevre Ajansı'nın Teşkilatı ve Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" 15.04.2021 tarihinde 31455 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete, 2021b).

Kanunun "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Düzenlemeler" başlıklı dördüncü bölümünde Ajansı ilgilendiren madde 14. maddedir. Diğer maddeler bazı kanunlarda değişiklik yapılması öngörmektedir. 14. madde Ajans'a verilen denetleme görevini açıklamaktadır. Madde hükmüne göre, Çevre Kanunu'na uyulup uyulmadığını denetleme yetkisinin Bakanlıkça devredilebileceği kurumlar arasına Türkiye Çevre Ajansı da eklenmiştir.

3.DEVLET-ÇEVRE BAĞLAMINDA TÜRKİYE ÇEVRE AJANSI'NA YÖNELİK MUHALEFET PARTİLERİNİN ELEŞTİRİLERİNİN SÖYLEMSEL ANALİZİ

Yeşil ekonomiye geçiş çabaları içinde AB'nin öncülüğünü yaptığı ve Türkiye'ye yansıyan döngüsel ekonominin oluşturulması ve geliştirilmesi çabaları, bu çabaları destekleyen hukuki mevzuatın oluşturulması, bu amaç için çeşitli projelerin oluşturulması gibi girişimler son yıllarda kayda değer bir ilerleme kaydetmiştir. Yeşil ekonomi ve yeşil ekonominin araçları olan döngüsel ekonomi ve sıfır atık gibi konuların son dönemlerde Türkiye'nin gündeminde yer aldığı bilinmektedir. Hem iktidar hem de muhalefet partileri bu konular üzerinde çeşitli söylemlerde bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yeşil ekonomiye geçilme hususunda olumlu mesajlar bildirdiği görülmektedir: "... Dijitalleşme, yapay zekâ ve yeşil büyüme gibi konulara daha fazla ağırlık vermemiz gerekiyor. Milli teknoloji hamlemizle bu bakımdan zaten önemli bir başlangıç yapmıştık. Önümüzdeki dönemde yeşil ekonominin gerisinde kalmamak için ilave tedbirleri hayata geçireceğiz." (TRT Haber, 2021a). Cumhurbaşkanı eşi Emine Erdoğan'ın da yeşil ekonomi ve sıfır atık konusunda birçok demecinin ve girişiminin olduğu bilinmektedir. Emine Erdoğan'ın; "daha iyi bir dünyaya, doğa için daha iyi politikalar üreterek kavuşabileceğiz. İşte bu noktada, yeşil ekonominin işin çözümünde anahtar olduğu tartışmasızdır" (TRT Haber, 2021b) söylemi iktidarın yeşil ekonomiye verdiği önemi göstermektedir. Ayrıca Emine Erdoğan'ın sıfır atıkla özel olarak ilgilendiği ve 2017 yılından beri gerçekleştirilen "Sıfır Atık" projesinin Emine Erdoğan'ın himayesinde olduğu bilinmektedir.

Yeşil ekonomi, döngüsel ekonomi ve sıfır atık politikaları muhalefetin de gündeminde yer almaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, "Biz insani gelişimi ve sosyal adaleti hedef edinen yeşil ekonomi modelini benimsiyoruz. Kuracağımız yeşil ekonomi modeli ile hem günümüzde hem de gelecek kuşakların çevre hakkının tam olarak hayata geçirilmesini hedefliyoruz." (Bloomberg, 2011) ifadesini kullanarak yeşil ekonomiyi benimsediğini göstermiştir. İyi Parti Genel Başkanı Meral Akşener ise yaptığı konuşmada iklim

F. Kemahlı Garipoğlu

değişikliğine yönelik açıklamalarında döngüsel ekonomi, atık yönetimi ve Yeşil Mutabakata da değinerek iktidarın bu konularda hızlı adımlar atması gerektiğini söylemiştir (İYİ Parti, 2021).

Bu söylemler üzerinden iktidar ve muhalefetin, yeşil ekonomi ve bunun araçları olan döngüsel ekonomi, sıfır atık ve depozito sistemini destekledikleri sonucuna varılsa da iktidar ve muhalefet partilerinin Türkiye Çevre Ajansı'nın kurulması konusunda aynı fikirde olmadıkları görülmektedir. Ekonomik dönüşümü sağlayarak ve gerekli sistemleri kurarak çevrenin korunmasını ve geliştirilmesini hedefleyen Türkiye Çevre Ajansı'nın kurulması konusunda muhalefet partilerinin söylemleri, devletin rolü, çevrenin korunması ve kapitalizm bağlamında ilgi çekicidir.

3.1.Yöntem ve Analiz

Çalışmada nitel araştırma deseni çerçevesinde eleştirel söylem analizi yaklaşımı doğrultusunda, politik söylem analizi kullanılarak muhalefet partilerinin Türkiye Çevre Ajansı ile ilgili görüşleri analiz edilecektir. Van Dijk (1997) politik söylem analizini (PSA) siyasi gücün politik söylem yoluyla yeniden üretilmesi bağlamında ele almıştır. Politik söylemler üzerindeki eleştirel söylem analizinin iktidar ile birlikte, karşı-iktidar ve muhalefet biçimleri de dâhil olmak üzere, siyasal gücün veya tahakkümün yeniden üretimine odaklandığını belirtmektedir. Bu bağlamda bu tür bir analiz Van Dijk'e (1997: 11, 12) göre hem siyasi söylemle ilgilidir hem de eleştirel bir girişimdir. Bu yönüyle siyaset biliminde söylem analizinin daha geniş bir kullanımını sağlayan politik söylem analizi yoluyla tahakküm veya bu tür söylemsel egemenlik biçimlerine karşı güç söylemlerinin eleştirel-politik analizi de mümkün olmaktadır. Politik söylem analizinin de yöntem olarak eleştirel söylem analizine benzer şekilde, güç ilişkilerinin söylemsel ve ideolojik olduğu; söylem analizinin yorumlayıcı ve açıklayıcı olduğu gibi özelliklerden hareket ettiği görülmektedir (Van Dijk, 2015: 467).

Chilton'a (2004: 197-205) göre siyaset iktidar mücadelesidir. Bu çerçevede Chilton, siyasi partiler arasındaki etkileşimlerin, siyasi diyaloglar ve konuşmaların, parlamentoda ve yerel seçmenlere hitap eden siyasi liderlerin dilinin politik bir anlam içerdiğini belirtmekte ve siyaset alanında kullanılan söylemin etkileşimli yönleri analiz edilirken, bir tür mikroskop gibi politik söylem analizi ile dilin ötesindeki ideoloji, güç, müzakere gibi anlamlara odaklanıldığını vurgulamaktadır.

Benzer şekilde eleştirel söylem analizi yaklaşımı doğrultusunda, politik söylem analizine odaklanan Fairclough (2003) de söylemin yapılar tarafından biçimlendirildiğini ve bu yapıların söylemsel olarak ideolojik bir özelliğe sahip olduğunu belirterek, politik söylem analizine dikkat çekmiştir. Ayrıca politik söylem analizinin, siyasi söylemin değişen uygulamalarını anlamaya yardımcı olduğunu da belirtmiştir (Fairclough,1995). Bu bağlamda I. Fairclough ve N. Fairclough (2012), eleştirel söylem analizinin gelişimine bir katkı olarak politik söylem analizinin, politik söylemi analiz etmeye yönelik yeni bir yaklaşım olduğunu vurgulamaktadırlar. Siyasetçilerin toplumu ilgilendiren konularda kendi ideolojilerine uygun söylemlerle toplumu ikna etmeye ve kamuoyu oluşturmaya çalışmaları, siyasal gücün yeniden üretilmesinde siyasal söylemi önemini ortaya koymaktadır (Fairclough ve Fairclough, 2012).

Bu nedenle Van Dijk (2003: 212), siyaset alanına ilişkin olan hükümet görüşmeleri, meclis tartışmaları, parti programları ve profesyonel siyasetçilerin konuşmalarının ve metinlerinin politik söylem analizinin temel veri kaynakları olduğunu belirtir. Siyasal söylem analizi ile siyasal bağlamın özellikleri ortaya konulmaya çalışılır. Böylece toplumsal alan ve politik görüşlere odaklanan politik söylem analizi, içerik ve bağlam açısından belirli kategorilerle ele alınır (Van Dijk, 1997: 12-23). Başka bir ifadeyle Van Dijk (2002: 204), siyasi söylem ve siyasi biliş açısından öncelikli olarak söylemin politik bağlamı ve bu bağlamın bilişsel olarak nasıl tanımlandığını ortaya koyabilmek için siyasetin üretilmesinde ve anlaşılmasında siyasal aktörlere ait metin ve konuşmaların önemli olduğunu belirtmektedir.

Van Dijk politik söylem analizi açısından parlamento tartışmalarının, siyasi partilerin ve üyelerinin sosyal-siyasal bilişlerini sergilediği için özellikle ilgi çekici olduğunu vurgulamaktadır. Parlamento tartışmaları üzerinden gerçekleştirilecek analizlerde, öncelikle bağlamlara ve politik söylem yapılarına odaklanılması gerektiğini belirtmektedir. Bağlam çerçevesinde, söylemlerin alanı (siyaset gibi); hangi eyleme yönelik olduğu (mevzuat, politika oluşturma gibi); ortam (parlamento binası, parlamento oturumu gibi); tamamlanan yerel siyasi eylemler

F. Kemahlı Garipoğlu

(bir önerge sunmak, muhalefet yapmak gibi); katılımcıların siyasi rolleri (bakan, milletvekili gibi); katılımcıların siyasi bilişleri (siyasi inançları, ideolojileri gibi), siyasi söylemin ayırt edici bağlamsal özelliklerinin ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Van Dijk analizin ikinci temel düzeyinde ise politik söylem yapılarının, konu, şema, yerel anlambilim, üslup ve retorik gibi siyasal süreçler açısından analizine odaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle konunun ele alınış şekli, söylemin şematik yapıları (konu ile ilgili sorun ya da çözüm odaklı söylem şeması gibi), yerel anlambilim, üslup ve retorik (topoiler², tutarlılık, argümanlar, sözcüksel stil, metaforlar, örtmeceler, abartmalar, vb.) gibi yapılar ele alınmalıdır (Van Dijk, 2002: 224-233; Van Dijk, 2003: 213, 217).

Türkiye Çevre Ajansı'nın muhalefet partilerinin siyasi söylemlerinde nasıl anlamlandırıldığını ve ele alındığını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada çalışmanın amacına uygun olarak, muhalefet partisi siyasetçilerinin siyasal söylemlerinde konunun nasıl ele alındığı, aktörlerin nasıl tanımlandığı, siyasetçilerin politikalarını nasıl sunduğu, konu ile ilgili düşünceleri ve bu söylemler üzerinden yaratılmaya çalışılan gerçeklik ortaya konulmaya çalışılmıştır. Başka bir ifadeyle, Türkiye Çevre Ajansı örneği üzerinden çevre yönetiminin aldığı yeni biçimi ortaya koyarak devletin çevre sorunlarına yaklaşımının muhalif görüşlerce hangi açılardan ve nasıl değerlendirildiği analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın kavramsal çerçevesi bağlamında, Türkiye Çevre Ajansı'nın kurulmasının yasal sürecinde muhalefet partilerinin eleştirileri ve kanun maddelerine koydukları şerhler, devletin rolü ve çevrenin korunması tartışmalarında önemli bir boyut olan politik eksenin de ortaya çıkarılması açısından önem taşımaktadır.

Çalışmanın temel veri kaynakları TBMM Genel Kurul Tutanakları içerisinde konuya ilişkin görüşmelerin yapılmaya başladığı 02 Aralık 2020 tarihindeki Genel Kurul Tutanakları ile muhalefetin ilgili kanun maddelerine koydukları şerhlerdir. Bu çerçevede, "Türkiye Çevre Ajansı Başkanlığı'nın kurulmasına ilişkin olarak TBMM'de "Konya Milletvekili Selman Özboyacı ve Gaziantep Milletvekili Mehmet Sait Kirazoğlu ile 60 Milletvekilinin Türkiye Çevre Ajansı'nın Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi" (2/3133) ve Çevre Komisyonu Raporu 232 sıra sayılı Kanun Teklifi'nin Görüşmeleri"ne ilişkin 27. Dönem 4. Yasama Yılı 22. Birleşim, 02 Aralık 2020 Çarşamba tarihine ait "Genel Kurul Tutanakları" incelenmiştir. Tutanaklarda siyasi partilerin grup görüşlerini yansıtmaları bakımından, muhalefet partilerinin grup adına yapılan konuşmaları incelemeye dâhil edilmiştir.

Mevcut hükümet politikalarının dayandığı argümanlardan ve düşünüşten farklı hatta muhalif argüman ve düşünüşü benimseyen muhalefet partileri yönetme gücünü elinde bulundurmamaları bakımından iktidar partisinden ayrılmaktadır. Türkiye'de mevcut Meclis yapısı içerisinde yer alan muhalefet partileri olduğu gibi Meclis dışında da hükümet politikalarını benimsemeyen veya desteklemeyen partilerin olduğu bilinmektedir. Bu partiler dışında Meclis'te yer alıp grubu olmayan, herhangi bir partiye mensup olmayan milletvekilleri de bulunmaktadır. Araştırmada yalnızca hükümet görüşlerinden farklı nitelikte muhalif argümanlar üzerinde durulmuştur. İktidarın argümanları ise ilgili kanunda kendisine yer bulmuş ve mevzuata dönüşmüş durumdadır. Bu noktada devletin çevre ile ilgili politikalarına muhalefetin hangi açılardan eleştirel yaklaştığının ortaya konulması gerekmektedir. Araştırmada Meclis'te grubu bulunan ve muhalefet kanadında yer alan CHP, İyi Parti ve Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) görüşleri dikkate alınmıştır. TBMM'de bulunan bütün muhalefet partilerinin (Türkiye İşçi Partisi, Demokrat Parti, Saadet Partisi vb.) genel kurul tutanaklarına yansıyan görüşleri ele alınmamıştır. Araştırma kapsamında seçici biçimde bu tür bir sınırlama yapılmasının nedenleri; Meclis Genel Kurulu'nda görüşmeler esnasında parti gruplarının söz almaları, grup adına yapılan konuşmaların tutanaklara geçirilmesi ve bununla ilişkili olarak grup olarak kanun maddelerine şerh konulması olarak sıralanabilir.

3.2. TBMM'de Grubu Bulunan Muhalefet Partilerinin Eleştirileri

İktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) verdiği Türkiye Çevre Ajansı'nın kurulmasına dair teklif metni Komisyona geldiği andan itibaren tartışmalar yaşanmaya başlamış, teklif yasalastıktan sonra da bu tartışmalar devam etmiştir. Komisyona gelen teklif metninde bazı maddeler aynen kabul edilirken, bazı maddeler redaksiyona tabi tutularak kabul edilmiş, "Çevresel Etki Değerlendirmesiyle" ilgili iki madde ise yoğun itirazlar nedeniyle tekliften çıkarılmıştır. Kanun teklifinin maddeleri ve kanunun tümü oylanmış ve kabul edilmiştir

² Düşünce ve anlatım kalıplarından oluşan topoiler, fikirler arasındaki ilişkileri tanımlamaya yardımcı kategorilerdir. Bkz. Wikipedia Inventio maddesi <https://en.wikipedia.org/wiki/Inventio#Topoi>

F. Kemahlı Garipoğlu

ancak muhalefet meclisteki kanun görüşmelerinde birçok eleştiride bulunmuş ayrıca kanuna birçok şerh³ koymuştur. Çalışmanın kavramsal çerçevesi bağlamında, Türkiye Çevre Ajansı'nın kurulmasının yasal sürecinde muhalefet partilerinin eleştirileri ve kanun maddelerine koydukları şerhler, devletin rolü ve çevrenin korunması tartışmalarında önemli bir boyut olan politik ve ideolojik eksenini ortaya koymaktadır.

Çalışmada belirlenen örneklem çerçevesinde, incelemeye dâhil edilen 02 Aralık 2020 tarihli 27. Dönem 4. Yasama Yılı 22. Birleşimde muhalefette bulunan siyasi parti grupları adına yapılan konuşmalara bakıldığında muhalefet partilerinin ortak paydada Türkiye Çevre Ajansı'nın kurumsal yapısı ve işleyişine ilişkin eleştirilerde buldukları görülmektedir. Siyasi partilerin siyasi görüş ve bilişleri doğrultusunda, siyasi partiler özelinde eleştirilere bakıldığında, eleştirilerin aynı ekseninde olduğu görülmektedir.

Tablo 1: CHP Grubu Adına Milletvekillerinin Türkiye Çevre Ajansı'na Yönelik Konuşması

27. Dönem 4. Yasama Yılı 22. Birleşim 02 Aralık 2020 Çarşamba
CHP Grubu adına Milletvekili Murat Bakan:
"Çevre konusu partiler üstü bir konu." ...Peki, yasa teklifi Komisyona geldi, biz bu yasa teklifine karşı mıyız?.. Yapıcıyız, kaliteli yasa yapacağız, dedik ki: Arkadaşlar, depozito sistemi bizim uzun zamandır söylediğimiz bir şey, doğru bir yöntem; içinde başka şeyler de var, pozitif (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 49). ... kurduğunuz kamu tüzel kişisi kamu personeli çalıştırmıyor yani geçici olarak kamudan, Bakanlıktan personel alıyor ama kamu personeli çalıştırmıyor, İş Kanunu'na tabi. Yani burada bir kamu tüzel kişisi kurup, Kamu İhale Yasası'ndan muaf yapıp İş Kanunu'na tabi personel almaktan ne anlarsınız? Ne anlatır size bu? Burada bir rant var (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 49). Değerli arkadaşlar, burada depozito sistemi gelsin, biz de gelsin istiyoruz. Bunu oluşturan dünyada Avrupa Çevre Ajansı var. Dünyada bunun başarılı örnekleri var, Avrupa'da başarılı örnekleri var. Bu başarılı örnekler ne yapıyor biliyor musunuz? Diyor ki: "Bu konudaki özel sektör kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum örgütü oluştursun, bu depozito sistemini o yönetsin (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 50).
CHP Grubu adına Milletvekili Vecdi Gündoğdu:
Ajans yönetim kadrolarının bilimsel ve objektif kriterlere göre değil, siyasi olarak belirleneceği açıkça görülmektedir. Sorumluluk almadan sınırsız yetki isteyen Ajans'la, kadro ve bütçe alan, mali muafiyeti olan, denetlemeyen ama denetim yetkisiyle Bakanlığa paralel bir kurum oluşturmaktadır (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 62).

CHP adına yapılan konuşmalarda Türkiye Çevre Ajansı'nın kuruluşuna ilişkin Meclis sürecindeki bağlama uygun olarak, çevre sorunları üzerinden konuya yaklaşıldığı görülmektedir. Çevre konusunun partiler üstü bir konu olduğu özellikle vurgulanmış, depozito sisteminin ise gerekli olduğu belirtilmiştir. "Pozitif" ibaresi de kullanılarak, çevrenin korunması için gerekli düzenlemeler olumlanmış ancak kanun tasarısının içeriğine ilişkin eleştirilerde de bulunulmuştur. Özellikle söz konusu kuruluşun eleştirilen işleyişi "rant" kelimesi ile nitelendirilmiştir. Ayrıca Türkiye Çevre Ajansı'nın, Avrupa Çevre Ajansı ile kıyaslaması yapılarak, Ajans işleyişine ilişkin farklılık olduğu vurgulanmış, Ajans'ın kadro, bütçe, mali yapısı ve denetime ilişkin özellikleri eleştirilerek, "objektif" olmadığı, "siyasi" olduğu belirtilmiştir.

³ Çalışmanın bundan sonraki bölümünde gerekçeler ve muhalefetin koyduğu şerhlere tek tek kaynak verilmeyecek olup, ilk kanun teklifinin, kanun gerekçesinin ve muhalefet şerhlerinin yer aldığı "Konya Milletvekili Selman Özboyacı ve Gaziantep Milletvekili Mehmet Sait Kirazoğlu ile 60 milletvekilinin Türkiye Çevre Ajansı'nın Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/3133) ve Çevre Komisyon Raporu" başlıklı kaynaktan yararlanılacaktır.

F. Kemahlı Garipoğlu

Tablo 2: İYİ Parti Grubu Adına Milletvekillerinin Türkiye Çevre Ajansı'na Yönelik Konuşması

<p>27. Dönem 4. Yasama Yılı 22. Birleşim 02 Aralık 2020 Çarşamba</p>
<p>İYİ Parti Grubu adına milletvekili Lütfü Türkkan:</p>
<p>... “Teklifin 3’üncü maddesinde “Bu Kanunla verilen görevleri yerine getirmek üzere Bakanlıkla ilgili, tüzel kişiliği haiz, bu Kanunda belirtilen hususlar dışında -buraya dikkat- özel hukuk hükümlerine tabi Türkiye Çevre Ajansı’ı kurulmuştur.» deniliyor. Bakanlıkla ilgili kurulan bu Ajans’ın özel hukuk hükümlerine tabi olması ne demek? Öngörülen idari faaliyetleri, kamu kaynaklarını ve kamu gücünü kullanma yetkisi sebebiyle, özel hukuk hükümlerine değil, idare hukuku hükümlerine tabi olması gerekiyor; biz bu görüşü taşıyoruz.” (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 43).</p> <p>5’inci maddede, Ajans’ın karar organı olan ve 7 üyeden oluşan Yönetim Kurulu üyelerinin Bakan tarafından görevlendirilmesi hükmü düzenleniyor. Bakan tarafından kolayca görevden alınabilecek üyelerin siyasi yapı ve baskı içerisinde görevini yapmakta zorlanacağı açık (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 185).</p> <p>... Teklifte dikkat çekmek istediğim maddelerden biri de 7’nci madde. Buradaki düzenlemede, Çevre Ajansı’ Başkanına, hem kurum Başkanı hem de Yönetim Kurulu Başkanı olması nedeniyle 2 ayrı maaş ödenmesi öngörülüyor (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 43).</p>
<p>İYİ Parti Grubu adına Milletvekili Metin Ergun:</p>
<p>...teklifin temel amacının depozito yönetim sistemini kuracak ve işletecek bir yapıyı oluşturmak olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten de Türkiye olarak denizlerimiz, kıyılarımızın, göllerimizin, akarsularımızın, ormanlık alanlarımızın, park ve yeşil alanlarımızın, mahallelerimizin, şehirlerimizin, kısacası tüm çevremizin doğada çözünmeyen inorganik atıklardan korunması konusunda etkin bir depozito yönetim sistemine olan ihtiyacımız açıktır. Bu sebeple, kurulması amaçlanan Türkiye Çevre Ajansı’nın böyle bir ihtiyaca cevap verecek bir kurum olmasından İYİ Parti olarak memnuniyet duyacağımızın bilinmesini isteriz. Bununla beraber, Türkiye Çevre Ajansı’nın kuruluşunu ve işleyişini düzenleyen bu teklife bakıldığında, Ajans’ın zikredilen niteliklerine hâle getirecek bazı hususiyetlere sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, teklifin 3’üncü maddesinde Ajans özel hukuk hükümlerine tabi bir kamu kuruluşu olarak yapılandırılmaktadır. Yani bu kuruluş, devlet geleneğimize, hukuk mükteşebatımıza, kamusal teamüllere ve tecrübelerle aykırı bir şekilde kurulmak istenmektedir. Bununla da yetinilmemekte, teklifin 28’inci maddesinde göreceğiniz üzere Ajans’ın mal ve hizmet alımları Kamu İhale Kanunu’ndan muaf tutulmaktadır. Düzenlemenin bu yönüyle âdeta paralel bir bakanlık inşa edeceğini söylememiz herhâlde yanlış olmayacaktır (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 63).</p> <p>.. teklifin 5’inci maddesinde kurulması amaçlanan Türkiye Çevre Ajansı’nın 7 kişilik yönetim kurulu ile 11 kişilik danışma kurulu üyelerinin üç yıllığına Çevre ve Şehircilik Bakanı tarafından atanacağı öngörülmektedir fakat Çevre ve Şehircilik Bakanının bu kişileri hangi kriterlere göre belirleyeceği belli değildir. Aynı şekilde teklifte görev süresi biten yönetim kurulu veya danışma kurulu üyelerinin yeniden atanıp atanamayacağı, bir üyenin kaç kez görev yapabileceği gibi soruların cevabı yoktur (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 64).</p> <p>... Ajans’ın gelirlerinin ve bütçesinin açıklandığı 8’inci maddenin (b) bendinde Ajans’ın her türlü bağış ve yardımları gelir olarak kaydedebileceği ve kullanabileceği ifade edilmektedir. Teklifte sözü edilen her türlü bağış ve yardımın üst sınırı belirtilmemiştir. Ajans’ın veya Ajans yöneticilerinin iş veya denetim ilişkisinde bulunduğu kişi ve kuruluşlardan bağış alıp alamayacağı konusu belli değildir. Biz İYİ Parti olarak Ajans’ın gelirlerinin ne şekilde ve hangi kriterlere göre oluşturulacağını şüpheye yer bırakmayacak bir nitelikte belirlenmesi gerektiğini düşünmekteyiz. ... Türkiye Çevre Ajansı’nın hâkimiyetinde olacak olan depozito yönetim sistemi aynı zamanda çok büyük bir kamusal kaynak yaratılması anlamına gelmektedir. Mevcut teklifte ise böylesine büyük bir kaynağa sahip olacak olan Türkiye Çevre Ajansı’ı Kamu İhale Kanunu kapsamının dışında kurgulanmaktadır (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 64).</p>

İYİ Parti adına yapılan konuşmalara bakıldığında, yine aynı bağlam içerisinde konunun ele alındığı, Ajans’ın özel hukuk hükümlerine tabi olmasının özellikle eleştirildiği görülmektedir. Ancak diğer yandan Ajans’ın karar organı olan ve 7 üyeden oluşan Yönetim Kurulu üyelerinin Bakan tarafından görevlendirilmesinin ise Ajans’ta siyasi bir yapıyı ortaya çıkaracağı belirtilmiştir. Parti grubu adına yapılan diğer konuşmada ise, çevrenin korunması bağlamında Ajans’ın kurulmasının olumlu bir gelişme olduğuna dair bir giriş yapılmış, çevre sorunlarının çözümüne ilişkin bir şemasal bir söylemde bulunulmuştur. Daha sonra ise Ajans’ın özel hukuk hükümlerine tabi bir kamu kuruluşu olarak yapılandırılacağı belirtilerek, bu durum eleştirilmiştir. Ayrıca Ajans’ın Kamu İhale Kanunu’ndan muaf tutulması ise “paralel bakanlık” metaforu ile eleştirilmiştir.

Tablo 3: HDP Grubu Adına Milletvekillerinin Türkiye Çevre Ajansı'na Yönelik Konuşması

<p>27. Dönem 4. Yasama Yılı 22. Birleşim 02 Aralık 2020 Çarşamba</p>
<p>HDP Grubu adına Milletvekili Murat Çepni:</p> <p>“Çevre Ajansı, çok süslü laflarla bezenmiş, çok parlak projelerle doldurulmuş bir şirket projesi. Çünkü proje, içeriği, dili, üslubu, araçları, amaçları, kârı merkezine koymuş bir şirket için düzenlenmiş” (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 47).</p> <p>“Çevre Ajansı” adı altında paralel bir bakanlık kuruluyor. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı neredeyse tüm yetkilerini bu Ajans’a havale ediyor. Peki, Bakanlık neden kendi görevlerini bu özel kuruma havale ediyor? (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 47).</p> <p>... “Ajans, bu hâliyle, yetkilerle donatılmış paralel bir bakanlık olarak denetleme yetkisine sahip ama kendisi denetimden muaf bir kurum olarak tasarlanıyor. Kamu ihale Kanunu’ndan muaf tutulan Ajans, faaliyetlerini özel sektöre ihalesiz verme hakkına da sahip olacak” (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 49).</p> <p>“Kurum esas olarak depozito yönetim sistemi kurmakla yükümlüdür.” denilmektedir. Oysa depozito düzenlemesi özel şirketlere devrediliyor... Düzenlemeyle şirketler doğrudan Danışma Kuruluna yönetici verebilecekler. 11 kişilik Danışma Kurulunu Bakanlık belirleyecek. Bu 11 kişi içinde özel sektörden de yöneticiler olabilecek... Ajans’ın gelir kaynakları arasında şartlı ve şartsız bağışlar da sayılıyor (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 49).</p> <p>... Tüzel kişi niteliğinde tanımlanan Ajans, görev alanları açısından bir şirket görüntüsünde, tanınan muafiyetler ve kurulma biçimi açısından da kamu tüzel kişisi niteliğinde. Kamu yararına kurulan birçok dernek bile yaptığı faaliyetlerden vergi öderken Ajans ödemeyecek... Tümünüyle şirket mantığıyla inşa edilmiştir, tümünüyle yeni rant alanları inşa etme amacındadır (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 49).</p>
<p>HDP Grubu adına Milletvekili Muazzez Orhan Işık:</p> <p>... Değerli arkadaşlar, bu teklifin aralarına itiraz edemeyeceğimiz bazı maddeler de serpiştirilmiş, mesela plastik kullanımının azaltılması var. Buna itirazımız yok... Güvenli, sağlıklı ve çevreci ulaşım aracı olarak tanımlanan ve birçok ülkede yaygın olarak kullanılan elektronik skuterlerin teşvik edilmesi amaçlanıyorsa Ajans tarafından belirlenmeye çalışılan işgal harcı neden alınıyor öyleyse? Bu teklifle, ekoloji inisiyatiflerinin birçok noktada itiraz ettiği bir “Çevre Ajansı” kurulmak isteniyor. Yasa hazırlanırken Çevre Mühendisleri Odasının görüşü alınmamış. Bu Ajans’ın personeli nasıl ve hangi kriterlere göre seçilecek belirli değil, kaç çevre mühendisinin burada istihdam edileceği düzenlenmemiş. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının kamu kurumu olarak yapması gerekenleri özel bir yapı olarak Ajans’a bırakması zaten baştan kabul edilemez bir yanıdır. Çevrenin korunması çok temel bir kamusal iştir; özel hukukla değil, kamu hukukuyla ele alınmalıdır. Bu yasayla Ajans’a verilen yetkilerden en önemlisi de birtakım şirketlere verilen depozito faaliyetlerinin taşeron firmalara bırakılmasıdır. Taşeron şirketler kurdurup buralarda depozito malların geri dönüşüm işleri yaptırılacaktır, ortada çok ciddi bir rant olduğu açıktır (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2020: 61-62).</p>

HDP Grubu adına yapılan konuşmalarda da “şirket projesi” ifadesi kullanılarak, retorik olarak piyasa-devlet birlikteliğine göndermede bulunduğu söylemek mümkündür. “Paralel bakanlık” metaforu ile Ajans’ın yetkilerinin bir bakanlık kadar fazla olduğu vurgulanarak, Ajans’ın yapısı ve işleyişi eleştirilmiştir. Konuşma içerisinde “şirket” ifadesi birkaç kez kullanılarak ve Ajans’ın “rant alanları inşa etme amacında” olduğu iddia edilerek, kullanılan bu sözcüksel stiller ile piyasa olgusuna çağrışımında bulunduğu çıkarımında bulunmak mümkündür.

Çalışmanın bu kısmında, ilgili kanuna muhalefet partilerinin koyduğu şerhler açısından bakıldığında ise ilk olarak CHP, HDP ve İyi Parti’nin Kanun metnine ilişkin hem biçimsel hem de içerik açısından önemli itirazlarda bulunduğu görülmektedir. CHP’nin muhalefet şerhinde ortaya konulan iddialardan ilki, Kanun Teklifinin İç Tüzüğe uygun olmayan biçimde gündeme alınması olmuştur. Diğer tartışma konusu ise Teklifte STK (Sivil Toplum Kuruluşları) gibi diğer paydaşların görüşünün yeterince alınmamış olmasıdır. Kanunla ilgili muhalefet tarafından ortaya konan şerhte önemli bir husus, Kanunun Torba Kanun kapsamında çıkarılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Muhalefet torba kanun şeklindeki düzenlemelerin Anayasa’ya aykırı olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla torba düzenleme biçiminde gerçekleşen ve İç Tüzük Kuralları dikkate alınmadan yapılan bu Kanun Teklifinin Anayasaya aykırı olduğu CHP’nin verdiği şerhte yer almıştır. Nitekim, CHP milletvekili ve Türk Anayasa hukukçusu İbrahim Kaboğlu tarafından Çevre Komisyonu’nda yapılan konuşmada şöyle bir ifade geçmiştir; “...O bakımdan, Anayasa Mahkemesinin denetimini torba kanun güçleştirdiği için, Anayasa’ya uygun denetimin amacına ulaşmasını engellediği için bu ciddi bir anayasallık sorunu yaratmaktadır” (Kaboğlu, 2020). HDP de Torba Yasa’nın yasama sürecini itibarsızlaştırdığının altını çizmekle birlikte, Ajans’ın kuruluşuna dair herhangi bir ifade ya da buna yakın

F. Kemahlı Garipoğlu

bir durumun ne 11. Kalkınma Planında, ne Bakanlığın en son Stratejik Planında, ne de hükümet programında yer almadığını belirtmiştir. İYİ Parti de benzer şekilde Torba Yasaların yasama sistematikliğini bozduğunu ifade etmiş ve aceleyle getirilen teklif metnine yeterli aktörün katılamaması nedeniyle demokratik bir müzakerenin gerçekleştirilemediğini ifade etmiştir.

Ajans'ın kurulma amacına ve yapılmasına yönelik değerlendirmelerde İYİ Parti, Bakanlığın depozito yönetim sistemini hayata geçirememesi nedeniyle böyle bir kuruma gerek duyulduğunu, bunun ise Bakanlığın yeterince etkin işleyememesi anlamına geldiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, depozito iade sistemlerinin diğer ülkelerde de merkeziyetçi biçimde yapıldığı belirtilmiş, bu anlamda Ajans'ın konumu "isabetli" olarak değerlendirilmiş ancak böyle bir yapının yozlaşma riski taşıdığı, dolayısıyla denetlenmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır. HDP'nin şerhinde ise Ajans'ın depozito sistemini kurmayı üstlenmesinin kabul edilemeyeceği, Ajans'ın "kâr amacı güden" bir kurum görünümünde olduğu gibi söylemler yer almıştır.

Ayrıca muhalefet partileri Ajans'ın tüzel kişiliğe sahip, özel hukuk hükümlerine tabi bir yapılanmayla Bakanlığın ilgili kurumu olduğunu açıklayan maddeyi sert biçimde eleştirmişlerdir. İYİ Parti bu yapılanmayla "paralel bir bakanlık" oluşturulduğunu ifade etmiştir. Ajans için paralel bakanlık ifadesi muhalefet tarafından sıklıkla kullanılan bir söyleme dönüşmüştür. CHP'li bir milletvekili tarafından kanun teklifinin görüşülmesi sırasında yapılan konuşmada şu ifadeler geçmiştir: "14 binden fazla personele sahip bir Bakanlığın varlığına rağmen bu kadroların teknik yeterliliklerinin artırılması yerine neden fazlaca yetki, kadro ve bütçe alan, mali muafiyetleri olan, denetim yetkisiyle Çevre ve Şehircilik Bakanlığına rakip hatta paralel bir kamu kurumu kurulması istenmiştir? (Ünlü, 2020).

Ajans'ın faaliyetlerine ilişkin olan 4. maddeye yönelik CHP'nin muhalefet şerhinde Ajans'ın böyle kapsayıcı bir isme karşılık vermesi için gerçekten çevre korumaya ilişkin görevleri üstlenmesi gerektiği belirtilmiş, böyle bir Ajans'ın kurulmasında yol gösterici olarak Avrupa Çevre Ajansı alındıysa bu kurum gibi "Türkiye Çevre Ajansı"nın da bağımsız bir idari statüde olması gerektiği eklenmiştir. CHP bu şerhi ile 1990 yılında kurulan, çevre ile ilgili sağlıklı, bağımsız bilgiler vermekle görevli AB kurumu olan; hava-su kirliliği, toprak, bitki örtüsü, fauna, arazi kullanım, doğal kaynaklar, atık yönetimi, gürültü, kimyasal eşyalar, kıyı alanları ve deniz kirliliği gibi birçok konuda çevre politikalarını geliştirme ve uygulama alanlarında bağımsız çalışmalar yürüten Avrupa Çevre Ajansı'na atıfta bulunmuştur (Duru, 2007).

Ajans'ın organlarının belirlendiği 5. maddeye yönelik de muhalefet partilerinden eleştiriler gelmiştir. CHP, Ajans organlarının belirlenmesiyle ilgili eleştirilerde bulunarak, bu belirlemenin bilimsel ve nesnel olmaktan çıkıp siyaseten olacağını ifade etmiştir. Burada CHP'nin ileri sürdüğü bir başka argüman ise herhangi bir denetim mekanizması olmayan Ajans'ın, iç denetimden de yoksun olması ve böylece yönetim kurulu faaliyetlerinin denetlenememesi riskinin ortaya çıkması olmuştur. HDP'nin sunduğu şerhte de Danışma Kurulu üyelerinin STK'lar ve meslek odalarından seçilecek bağımsız kişilerce oluşturulması gerektiği, yönetimde yer alacak kişiler için gerekli niteliklerin iyi bir şekilde tanımlanması ve Ajans'ta hem yönetim kademesinde hem de diğer kademelerde yer alacak tüm personelin çevre yönetimine giren alanlarda bilgi sahibi olması gerektiği ifade edilmiştir. İYİ Parti de Yönetim Kurulu ve Danışma Kurulu'nda yer alacak kimselerin yaş sınırları ve eğitimleri gibi niteliklerin belirsiz kaldığı, üst üste seçilip seçilmeme konusunda belirsizlik olduğu, bu durumun nepotizme yol açabileceği endişesini paylaşmıştır. Bununla birlikte Kanunun uygulanmasını açıklayan yönetmelikte, yönetim kurulu üyeleri için gerekli nitelikleri ve görevlendirme süreleri açıklanmış, üyelerin tekrar görevlendirilebileceği belirtilerek konu açıklığa kavuşturulmuştur.

Ajans personeline ödenecek ücretlerin düzenlendiği kanun maddesine yönelik HDP'nin verdiği şerhte ücret kriterlerinin olmadığı beyan edilmiştir. CHP'nin şerhinde ise Başkana uygulanan ücret ödemesinin çok yüksek olduğu, üyelere ve personele ödenecek ücretin kamuda ücret dengesini bozacağı, ayrıca kamu personelinin iki ya da daha fazla yerden maaş almasının doğru olmayacağı yönünde eleştiriler gelmiştir.

Ajans'ın gelirleri, bütçesi ve muafiyetlerinin yer aldığı bölüme de muhalefetten itirazlar yükselmiş ve şerh konusu yapılmıştır. Bağış ve yardım kısmına özellikle değinen muhalefet partileri, bu konuyla ilişkili çeşitli argümanlar ileri sürmüştür. İYİ Parti, bağış ve yardım yapacak kurumlarla iş ya da denetim ilişkisi olması halinde bu tür durumların kurumun özerkliğini zedeleyeceğini ve ileride de kamu yararına gölge düşüreceğinin altını çizmiştir. Ayrıca, Ajans'ın ileride önemli bir mali kaynağa sahip olacağı öngörüsünden hareketle böyle bir kaynağa

F. Kemahlı Garipoğlu

sahip örgütün Kamu İhale Kanunu kapsamı dışında sayılmasının doğru olmadığı açıklanmıştır. CHP de bu konuda İYİ Parti ile benzer şekilde, depozito sistemini kuran, işleten ve denetleyen yapı olarak Ajans'ın faaliyetlerini gerçekleştirirken Kamu İhale Kanunu'ndan muaf olmasını "faaliyetlerin özel sektöre ihalesiz bir şekilde verilmesi sürecinin" önünü açacağını iddia etmiştir. HDP ise çevreye zarar verenlerin Ajans'a bağış ya da yardım yapması ve buradan çıkar sağlamasına yönelik çekincelerini, koyduğu şerhte paylaşmıştır.

Ajans'ın muafiyet ve istisnalarının sıralandığı 9. maddeye itiraz HDP'den gelmiş ve kamu yararına çalışan diğer vakıf ya da dernekler vergi öderken, Ajans'ın vergiden muaf tutulmasını uygun görmediklerini belirterek, bu maddeyi eleştirmişlerdir.

Kanunun 14. Maddesinde belirtilen Ajans'a denetleme yetkisi verilmesi hükmünü, CHP eleştirmiş ve koyduğu şerhte Ajans'ın görev tanımı dışında bir denetleme yetkisine sahip olduğunu iddia etmiştir. İYİ Parti de kamusal bir yetki olarak tanımladığı denetim yetkisinin özel hukuk hükümlerine tabi bir kuruluşa devretmenin büyük sıkıntılara neden olacağını öngörmüştür.

SONUÇ

Çevre konusu ekonomi, siyaset ve yönetimin iç içe geçtiği, çok boyutlu, eşgüdüm içerisinde alınması gereken kesişimsel bir alana işaret eder. Bu nedenle ekonomi-politik alanın içerisinde sürdürülmeyen tartışmaların çevre sorunlarının çözümüne katkısı sınırlı olacaktır. Çevresel politikaların belirleniminde bir diğer kriter devletin sermaye ve çevre arasındaki ilişkideki konumlanışı ve rolüdür. Devlet bir yandan piyasanın taleplerini yerine getirmeye çalışırken diğer yandan sermaye için önemli bir kaynak olan çevrenin de korunmasını gerçekleştirmek için uğraş vermektedir. Bu çaba için düzenleyici, katılımcı ve piyasaya dayalı araçlardan yararlanan devlet bu mekanizmaları sermayenin lehine olacak biçimde işletmekte ve sermayenin krizlerini açacak bir finansallaşma ortaya çıkarmaktadır. Yönetimden yönetişime geçiş fikrinde dahi bu finansallaşma sürecinin hızlanmasına yönelik bir algı içine girilmiştir. Çevre, sermaye ve devlet arasında bahsi geçen bu ilişkilerin en güncel ve somut örneğini Türkiye'deki çevre örgütlenmesi içerisinde kendisine yeni yer bulan Türkiye Çevre Ajansı'nda görmek mümkündür.

Türkiye'de Ajans'ın kurulmasından önce dillendirilen, işleyişe geçen ve de Ajans'ın kurulmasına dayanak olan sürdürülebilir kalkınma, döngüsel ekonomi, sıfır atık, Yeşil Mutabakat gibi kavram, yaklaşım ve belgeler iktidar ve muhalefetin gündeminde sürekli yer almış ve olumlanmıştır. Bununla birlikte Türkiye Çevre Ajansı'nın kurulmasına ilişkin olarak iktidarın ve muhalefetin argümanları birbirinden uzaklaşmaktadır. İktidarın sıfır atık ve döngüsel ekonomi odaklı bakış açısıyla çevre meselelerinin serbest piyasa koşullarına uyarlanmasına yönelik bir yaklaşımı benimsemesi, dahası piyasanın yeri geldiğinde düzenlenmesinden sorumlu yeni bir aktör oluşturması muhalefet tarafından sürdürülebilir kalkınma, döngüsel ekonomi gibi argümanlarla uyuşturulmamaktadır. Bir bakıma iktidarın bu kurumsal yapıyla çevresel değerleri yine büyümeye feda edeceği, hatta yeni gelir kalemleri için yeni fırsatlar yaratan bir kurumsallaşmanın söz konusu olduğu yönünde muhalefet kanadında yaygınlaşan bu kabul içselleştirilmiş durumdadır. Bu bakımdan konu Türkiye Çevre Ajansı'na geldiğinde derin bir ayrışma görülmektedir.

Ajans'ın teşkilat yapısı, bütçe ve mali yapısı, denetimi, Ajans'ın özel hukuk hükümlerine tabi olması, Yönetim Kurulu üyelerinin Bakan tarafından belirlenmesi, Kamu İhale Kanunu'ndan muaf tutulması eleştirilerin yoğunlaştığı hususlardır. Ayrıca, Ajans'ın eleştirilen yönlerinin partiler tarafından çeşitli benzetmeler yoluyla nitelendiği belirtilebilir. Örneğin CHP tarafından Ajans'ın işleyişinin «rant» kelimesiyle nitelendiği, İyi Parti tarafından «Paralel Bakanlık», HDP tarafından ise «Şirket Projesi» nitelemesi kullanılmıştır. Bunların dışında tutanaklarda şirket, rant kelimeleri Meclis'te grubu bulunan muhalif partiler tarafından sıkça tekrarlanmıştır.

CHP tarafından Avrupa Çevre Ajansı örnek gösterilerek Ajans'ın bağımsız idari bir statüde olması gerektiği yönünde şerh düşülmüştür. Ayrıca personele ödenecek ücretler ile Ajans'ın gelir, bütçe ve muafiyetler konusunda özellikle bağış ve yardımların Ajans'ın özerkliğine zarar vereceği, özel sektörün çıkar sağlama yönündeki baskılarının artacağı, kayırmacılığın pekişeceğine ilişkin olarak muhalefet partileri tarafından şerh düşülmüştür. Diğer yandan Ajans'ın vergiden muaf olması, denetim yetkisinin hem görev tanımı dışına taşması hem de özel hukuka tabi bir çerçevede düşünülmesi muhalefet partileri açısından önemli eleştirel argümanlar olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akyol, M. (2020, 03 Aralık). Çevreye de "Varlık Fonu" geliyor: Çevre Ajansı, Evrensel Gazetesi, Elde edilme tarihi: 9 Aralık 2022, <https://www.evrensel.net/haber/420258/cevreye-de-varlik-fonu-geliyor-cevre-ajansi>
- Ayman Güler, B. (2005). *Devlette Reform Yazıları*, Ankara: Paragraf Yayınevi.
- Bal, H., Algan, N., Özdemir, P. (2015). Yeni Kurumsalçı Perspektifte Çevresel Yönetişim ve Kurumsal Çerçevenin Önemi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 16/2, 179-191.
- Başkaya, F. (2015). *Az gelişmişliğin Sürekliliği*, İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Bayramoğlu, S. (2014). *Yönetişim Zihniyeti-Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Brinn, G. (2022). "The Path Down To Green Liberalism". *Environmental Politics*, 31(4), 643-662.
- Chilton, P. (2004). *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. Routledge, London.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Tarihçemiz, Elde Edilme Tarihi: 13.01.2023, <https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012>
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Teşkilat Şeması, Elde Edilme Tarihi: 13.01.2023 <https://www.csb.gov.tr/teskilat-semasi>
- Dedeoğlu, E. (2012). Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Kurulması Koordinasyon Meselesini Çözer mi?, TEPAV Politika Notu, Elde Edilme Tarihi: 13.03.2023, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1326790094-3.Cevre_ve_Sehircilik_Bakanligi_nin_Kurulmasi_Koordinasyon_Meselesini_Cozer_mi.pdf
- Dobson, A. (2016). *Ekolojizm*. (Çev: C. Yücel), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Duru, B. (2007). "Avrupa Birliği Çevre Politikası", *Avrupa Birliği Politikaları*, (Der: Ç. Erhan, D. Senemoğlu), İmaj Yayınevi, Ankara.
- Eckersley, R. (1995). "Markets, the State and the Environment: An Overview". *Markets, the State and the Environment*, (Ed: R. Eckersley), Palgrave, London.
- Ercan, F. (2012). *Modernizm, Kapitalizm ve Az gelişmişlik*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Esgün, İ. U. (1999). "Makro İktidar, Mikro İktidar ve Hukuk", *Birikim Dergisi*, Sayı 118, Elde Edilme Tarihi: 12.12.2022, <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-118-subat-1999/2312/makro-iktidar-mikro-iktidar-ve-hukuk/5341>
- Fairclough, N. (2003). "Dil ve İdeoloji", (Çev: B. Çoban), *Söylem ve İdeoloji*, (Haz: B. Çoban, Z. Özarslan), İstanbul, Su Yayınları.
- Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- Goodin, R. E. (1992). *Green Political Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Gülcan, D. T. (2018). "Ekolojik Kriz Karşısında Devletin Rolü Üzerine İdeolojik Bir Tartışma". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 15(59), 49-63.
- Güngen, A. R. (2015). "Çevresel Finansallaşma ve Devletin Rolü", *Finansallaşma, Devlet ve Politik İktisat*, (Der: H. Mıhçı), NotaBene Yayınları, Ankara.
- Hardin, G. (1968). "The Tragedy of the Commons", *Science*, 162-3859, 1243-1248.
- Hausknost, D., Hammond, M. (2020). "Beyond the Environmental State? The Political Prospects of a Sustainability Transformation", *Environmental Politics*, 29 (1), 1-16.
- Hepburn, C. (2011). "Environmental Policy, Government, and the Market". *Oxford Review of Economic Policy*. 26(2), 117-136.
- Isabela, F., Fairclough, N. (2012). *Political Discourse Analysis: A Method for Advanced Students*, New York, Routledge.
- İyi Parti (2021). O Kirli Çarkı Haramzadelerin Başında Kıracağız. Grup Konuşmaları, Elde Edilme Tarihi: 27.12.2022, <https://iyiparti.org.tr/o-kirli-carki-haramzadelerin-basinda-kiracagiz>
- Jessop, B. (2007). *State Power*, Polity Press, Cambridge.

F. Kemahlı Garipoğlu

- Kaboğlu, İ. Ö. (2020). Komisyon Tutanakları: 2/3133 Esas Numaralı Türkiye Çevre Ajansının Kurulmasıyla İlgili Bazı Konularda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi, 14/10/2020 tarihli Çevre Komisyonu Görüşmeleri, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.mv_goruntule?pTutanakId=36834
- Lundqvist, L. J. (2001). "A Green Fist in a Velvet Glove: The Ecological State and Sustainable Development". *Environmental Values*, 10(4), 455–472.
- Mıhçı, H. (2015). "Giriş: Finansallaşma, Devlet ve Politik İktisat", *Finansallaşma, Devlet ve Politik İktisat*, (Der: H. Mıhçı), NotaBene Yayınları, Ankara.
- Mısır, A., Arıkan, O.A. (2022). "Avrupa ve Türkiye'de Sıfır Atık Yönetimi ve Döngüsel Ekonomi". *Çevre, İklim ve Sürdürülebilirlik*, 1(1), 69-78.
- Mutlu, A. (2008). "Ekolojik Sorunlara Karşı Benimsenen Yaklaşımlarda Yönetim Düşüncesi". *Amme İdaresi Dergisi*, 41(4), 101-123.
- Özdek, Y. (2011). *Şirket Egemenliği Çağı-Sosyal Devletten Ceza Devletine*, NotaBene Yayınları, Ankara.
- Pearce, D. (2002). "An Intellectual History Of Environmental Economics". *Annual Review Of Energy And The Environment*, 27(1), 57-81.
- Resmî Gazete (1978). Resmî Gazete 12/08/1978, sayı:16375.
- Resmî Gazete (1983). Resmî Gazete 11/08/1983, sayı:18132.
- Resmî Gazete (1989a). Resmî Gazete 09/11/1989, sayı: 20337
- Resmî Gazete (1989b). Resmî Gazete 13/11/1989, sayı: 20341
- Resmî Gazete (1991). Resmî Gazete 21/08/1991, sayı: 20967.
- Resmî Gazete (2003). Resmî Gazete 08/05/1983, sayı: 25102.
- Resmî Gazete (2011a). Resmî Gazete 04/07/2011, sayı: 27984.
- Resmî Gazete (2011b). Resmî Gazete 17/08/2011, sayı: 28028.
- Resmî Gazete (2018). Resmî Gazete, 10/07/2018, sayı: 30474
- Resmî Gazete (2020). Resmî Gazete, 24/12/2020, sayı: 31350.
- Resmî Gazete (2021a). Resmî Gazete 29/10/2021, sayı: 31643.
- Resmî Gazete (2021b). Resmî Gazete 15/04/2021, sayı: 31455.
- Şahin, Ü. (2017), "Yeşil Düşünceden Yeşil Ekonomiye", *Yeşil Ekonomi*, (Ed: A. A. Aşıcı, Ü. Şahin), Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.
- Tan Gülcan, D. (2018). "Ekolojik Kriz Karşısında Devletin Rolü Üzerine İdeolojik Bir Tartışma", *Uluslararası İlişkiler*, 13(59), 49-63.
- TBMM Genel Kurul Tutanağı, (2020). Elde Edilme Tarihi: 25.01.2023, <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=86df841a-c00d-451e-a2b8-0185ceac6252&BaslangicSayfa=43&BitisSayfa=43>
- Tekeli, İ., Ataöv, A. (2017). *Sürdürülebilir Toplum ve Yapılı Çevre-Stratejiler Yelpazesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TMMOB (2020). Türkiye Çevre Ajansının Kurulması ve 2872 Sayılı Kanun'da Değişiklik Yapan Kanun Teklifi Hakkında ÇMO Görüşü, Elde edilme tarihi: 08.11.2022, <http://www.tmmob.org.tr/icerik/turkiye-cevre-ajansinin-kurulmasi-ve-2872-sayili-kanunda-degisiklik-yapan-kanun-teklifi>
- TRT Haber (2021a). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Yeşil Ekonomi için ilave tedbirleri hayata geçireceğiz. (16 Ağustos 2021). Elde Edilme Tarihi:11.12.2022, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-yesil-ekonomi-icin-ilave-tedbirleri-hayata-gecirecegiz-602318.html>.
- TRT Haber (2021b). Emine Erdoğan: Daha iyi bir dünyaya yeşil ekonomiyle ulaşabiliriz. (7 Aralık 2021). Elde Edilme Tarihi: 13.12.2022, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/emine-erdogan-daha-iyi-bir-dunyaya-yesil-ekonomiyle-ulasabiliriz-633525.html>.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2020). Konya Milletvekili Selman Özboyacı ve Gaziantep Mehmet Sait Kirazoğlu ile 60 milletvekilinin Türkiye Çevre Ajansının Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/3133) ve Çevre Komisyon Raporu, Yasama Dönemi: 27, Yasama Yılı: 4, Sıra Sayısı: 232, TBMM Basımevi.

F. Kemahlı Garipoğlu

- Türkiye Çevre Ajansı (2022a). Depozito Yönetim Sistemi Nedir?, Elde Edilme Tarihi: 10.12.2022, <https://www.tuca.gov.tr/sayfa/depozito-yonetim-sistemi-nedir>.
- Türkiye Çevre Ajansı (2022b). Misyonumuz&Vizyonumuz, Elde Edilme Tarihi 28.11.2022, <https://www.tuca.gov.tr/sayfa/misyonumuz-vizyonumuz>
- Türkiye Çevre Ajansı (2022c). Organizasyon Şeması, Elde Edilme Tarihi: 15.12.2022, <https://www.tuca.gov.tr/sayfa/organizasyon-semasi>
- Ünlü, B. (2020). Türkiye Çevre Ajansının Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi münasebetiyle, (23.12.2020) Genel Kurul Konuşması, Elde Edilme Tarihi: 15.11.2022, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=94160
- Üzelgün, M.A., Küçükkural, Ö. ve Oruç, R. (2020). Argüman Analizinde Dört Yaklaşım: Toulmin Modeli, Pragma-Diyalektik, Politik Söylem Analizi ve Argüman Kaynakları Modelinin bir Karşılaştırması, *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 59, 265-297.
- Van Dijk, T. A. (1997). What is Political Discourse Analysis?, *Political Linguistics*, (Ed. J. Blommaert, C. Bulcaen), *Belgian Journal of Linguistics*, 11(1), 11-52.
- Van Dijk, T. A. (2002). "Political Discourse and Political Cognition." *Politics as Text and Talk: Analytic approaches to political discourse*, (EdtPaul Chilton, Christina Schäffner), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 203-237. Elde Edilme Tarihi: 02.12.2022, <https://www.cda20plus.humanities.uva.nl/wp-content/uploads/2014/08/van-Dijk-Political-discourse-and-political-cognition.pdf>
- Van Dijk, T. A. (2003). *Political Discourse and Ideology*. Elde Edilme Tarihi: 02.12.2022, http://opendata.dspace.ceu.es/bitstream/10637/6038/1/N_I_pp207_225.pdf
- Van Dijk, T. A. (2015). "Critical Discourse Analysis", *The Handbook of Discourse Analysis*, (Ed. D. Tannen, H. E. Hamilton, D. Schiffrin), John Wiley & Sons, Inc. Published, 466-485.
- Wikipedia, Inventio Maddesi, Elde Edilme Tarihi: 19.03.2023, <https://en.wikipedia.org/wiki/Inventio#Topoi>
- Wissenburg, M. (1998). *Green Liberalism: The Free and The Green Society*, Londra: UCL Press.
- World Commission On Environment And Development (1987). *Our Common Future*, Oxford University Press, Oxford.
- Yıldız Karakoç, D. (2022). "Sürdürülebilirlik ve İklim Değişikliğiyle Mücadele Açısından Döngüsel Ekonomiye Bakış", *Sürdürülebilir Kalkınma politikaları Çerçevesinde Döngüsel Ekonomiye Bakış*, (Ed. A. Özpolat, F. Nakipoğlu Özsoy), 71-94.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).